

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Austėjos Ivanauskaitės
V kurso, vientisųjų
dieninių studijų studentės

Magistro darbas

**Kaltinimo keitimas ir šio instituto problematika
Accusation Change and Problems of its Institute**

Vadovas: partnerystės doc. Gintaras Jasaitis

Recenzentas: doc. dr. Remigijus Merkevičius

Vilnius
2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe analizuojamas kaltinimo keitimas ir šio instituto probleminiai aspektai baudžiamajame procese. Siekiama išsamiai išnagrinėti teorinius ir praktinius kaltinimo ir kaltinimo pakeitimo teisme aspektus, reglamentavimą bei identifikuoti esamas problemas. Analizuojama naujausia Lietuvos teismų praktika, aptariami Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai, aktualūs Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai ir mokslininkų darbai.

Pagrindiniai žodžiai: kaltinimas, kaltinimo pakeitimas teisme, nagrinėjimo teisme ribos, teismo iniciatyva.

This master's thesis examines the amendment of the indictment and the problematic aspects of this institution in criminal proceedings. The aim is to investigate the theoretical and practical aspects of the theory and regulation of change of plea and change of plea in court and to identify the existing problems. The latest Lithuanian case law, decisions of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union, relevant rulings of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and the works of scholars are analysed.

Keywords: indictment, changing the charge in court, the limits of judicial proceedings, on the court's initiative.

TURINYS

TURINYS	1
IŽANGA	2
1. KALTINIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESSE	5
1.1. Kaltinimo samprata	5
1.2. Kaltinimo turinys ir teisė žinoti kaltinimą	10
2. KALTINIMO KEITIMAS TEISME	23
2.1. Bylos nagrinėjimo teisme ribos	23
2.2. Kaltinimo keitimo pagrindai	27
2.2.1. Faktinės aplinkybės	27
2.2.2. Kvalifikavimas	35
3. KALTINIMO KEITIMO TEISME PROBLEMATIKA	40
3.1. Teismo kompetencija keičiant faktines aplinkybes ir kvalifikavimą	40
3.2. Kaltinimo keitimas apeliacinės instancijos teisme reglamentavimas ir teismų praktika	47
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	57
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	60
SANTRAUKA	69
SUMMARY	70

IŽANGA

Temos aktualumas. Siekiant įvykdyti teisingumą visi baudžiamojo proceso institutai yra svarbūs, tačiau kaltinimo ir kaltinimo keitimo institutai yra esminiai, nes šie institutai lemia asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą. Pasibaigus ikiteisminiam tyrimui, o prokurorui surašius procesinį dokumentą – kaltinamąjį aktą, kuriame yra suformuluojamas kaltinimas, įtariamasis tampa kaltinamuoju. Siekiant įgyvendinti baudžiamojo proceso paskirtį kaltinimas turi būti teisingai suformuluotas ir pagrįstas, nes jis nurodo bylos nagrinėjimo teisme ribas ir kryptį.

Lietuvos baudžiamajame procese kaltinimo keitimo institutas tampa itin svarbus, kai nagrinėjant bylą teisme ir aiškinantis bylos aplinkybes paaiškėja, jog kaltinamasis aktas suformuluotas netiksliai dėl paaiškėjusių naujų faktinių aplinkybių arba nusikalstama veika turi būti kvalifikuojama pagal kitą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) straipsnį. Kaltinimo keitimo instituto tinkamas reguliavimas yra būtinas užtikrinant tinkamą nusikalstamos veikos kvalifikavimą, teisingumo įgyvendinimą. Nagrinėjama tema yra aktuali, nes kaltinimo keitimo institutas kelia nemažai problemų, o tai patvirtina dažnas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BPK) normų keitimas. Be to, ne kartą Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) nagrinėjo šių baudžiamųjų įstatymų atitiktį Konstitucijai, o priimtų nutarimų atžvilgiu buvo keičiami įstatymai. Kaltinimas bei kaltinimo keitimas kelia daug diskusijų dėl žmogaus teisių į gynybą užtikrinimo, teismo iniciatyvos teisės keičiant veikos kvalifikavimą ar faktinės nusikalstamos veikos aplinkybes, baudžiamosios bylos ribų peržengimo ar principų (pavyzdžiui, rungimosi, teismo nešališkumo, valdžių padalijimo ir kt.) kolizijos. Gausi Lietuvos teismų praktika dėl kaltinimo keitimo teisme rodo, kad tema aktuali, todėl jo teisinis reglamentavimas turi būti periodiškai tiriamas.

Darbo originalumas. Atlikus magistro darbų, mokslinių straipsnių ir darbų paiešką per pastaruosius penkerius metus pastebėtina, kad kaltinimo keitimo teisme tema Lietuvoje nebuvo plačiai nagrinėjama. Lietuvoje 2022 m. buvo parašytas vienas magistro darbas, kuriame buvo analizuojamas kaltinimas ir jo pakeitimas teisme. Minėtame magistro darbe didelis dėmesys skiriamas įvertinti ir apsvarstyti, ar kaltinimo keitimas nepažeidžia pagrindinių teisinių vertybių – žmogaus teisių bei pagrindinių teisinių principų. Šis magistro darbas nuo anksčiau minėto darbo skiriasi tuo, kad šiame darbe analizuojama naujausia teismų praktika ir identifikuojamos problemos, susijusios su kaltinimo keitimo subjektais, kaltinimo modifikacijomis. Atkreipiamas dėmesys, kad teismų praktika yra nevienoda dėl procesinio dokumento, kuriuo teismas privalo informuoti proceso dalyvius,

kai kaltinimas yra keičiamas *ex officio*. Be to, pabrėžiama, kad įstatymų leidėjas turėtų priimti atitinkamus BPK pakeitimus atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarime esantį išaiškinimą.

Šio magistro darbo **objektas** yra kaltinimo keitimas ir šio instituto probleminiai aspektai.

Darbo **tikslas** yra išanalizuoti kaltinimo keitimo ir kaltinimo baudžiamajame procese teorinius bei praktinius aspektus, identifikuoti su šia tema susijusias problemas ir pateikti rekomendacijas, siūlymus dėl šių problemų sprendimo.

Darbo tikslui pasiekti yra keliama šie **uždaviniai**:

1. Atskleisti kaltinimo sampratą, jo turinį baudžiamajame procese bei išanalizuoti teisės žinoti kaltinimą svarbą.
2. Išanalizuoti bylos nagrinėjimo teisme ribas ir kaltinimo keitimo teisme procedūrą.
3. Nustatyti ir atskleisti kaltinimo keitimo teisme problematiką, ypatingą dėmesį skiriant teismo kompetencijai keisti kaltinimą savo iniciatyva (*ex officio*) bei kaltinimo keitimo ypatumams apeliacinės instancijos teisme.

Rašant šį darbą pasitelkiami keli darbo **tyrimo metodai** – duomenų analizės, sisteminis, lingvistinis, analitinis ir lyginamasis, padėsiantys užtikrinti darbo tikslumą, aiškumą ir paprastumą. Duomenų analizės ir sisteminis tyrimo metodai naudojami viso darbo rašymo metu analizuojant tiek užsienio, tiek Lietuvos teisės mokslininkų straipsnius, teisinio reglamentavimo nuostatas, Lietuvos teismų praktiką, Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) sprendimus, kurie buvo susiję tiek su kaltinimo institutu, tiek su kaltinimo keitimu teisme. Lyginamasis tyrimo metodas naudojamas palyginti skirtingų autorių nuomones dėl kaltinimo ir jo keitimo. Analitinis metodas naudojamas apibendrinti naudotą mokslinę literatūrą, teismų praktiką. Lingvistinis tyrimo metodas naudotas nagrinėjant teisės aktus ir specialiąją literatūrą, siekiant atskleisti teisės normų, reglamentuojančių kaltinimo pakeitimo teisme reglamentavimą.

Rengiant magistro darbą naudoti įvairūs **šaltiniai**, kurie gali būti išskiriami į tris pagrindines grupes – teisės norminius aktus, teismų praktiką ir specialiąją literatūrą. Baigiamajame darbe analizuojama Konstitucinio Teismo priimti nutarimai, Lietuvos teismų ir EŽTT praktika. Remtasi nagrinėti temai aktualiais Lietuvos teisės mokslininkų darbais – tai Mindaugo Girdausko, Alberto Milinio ir Mindaugo Biliaus, Gintaro Godos, Petro Ancelio, Rimos Ažubalytės ir kitų Lietuvos bei užsienio autorių moksliniais darbais. Taip pat šiame darbe buvo analizuojami tokie teisės aktai kaip Lietuvos Respublikos

Konstitucija (toliau – Konstitucija), BPK, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos ir kt.

1. KALTINIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESSE

1.1. Kaltinimo samprata

Baudžiamajame procese kaltinimas yra vienas iš esminių institutų, nes jis apibrėžia baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas ir yra būtina sąlyga, kad baudžiamasis procesas vyktų. „Pats žodis „kaltinti“ kilęs iš senosios lotynų kalbos *acusare*, „reikalauti ką nors atsiskaityti“ (Ayto, 1990, p. 5), o gal tai buvo „nelaimės šauksmas“ (Klein, 1966 p. 372). Pagal šią etimologiją kaltinimas kelia kolektyvinį socialinį nerimą ir kviečia konkrečius subjektus atsakyti dėl bendro gėrio, įpareigodamas kaltintoją, kaltinamąjį ir liudytoją papasakoti apie savo sampratas, susijusias su konkrečiu nusikaltimu“ (Pavlich, 2007, p. 84). Kanados teisės ir sociologijos profesorius G. Pavlich pabrėžia, kad „Kaltinimo istorija romėnų teisėje suteikia jam daug stipresnę poziciją nei vien tik teiginio, kad buvo padarytas nusikaltimas, išreiškimas. Priešingai, kaltinimai apibrėždavo nagrinėjamą nusikaltimą. Kaltinimas prilygo prašymui, kad tauta per teisimą pareikalautų iš kaltinamojo atsakyti už tai, kas buvo padaryta“ (Pavlich, 2017 cituota Bergstra, Düwell, 2021, p. 15). Kaltinimo institutas yra labai svarbus baudžiamojo proceso teisėje, nes tai yra pagrindinis bylinėjimosi objektas, be to, jeigu nebūtų kaltinimo, negalėtų vykti ir baudžiamasis procesas. Vokietijos profesorius Martin Fincke kaltinimą supranta kaip formalų kompetentingos institucijos valios aktą, kuriuo siekiama patraukti konkretų asmenį baudžiamojon atsakomybėn (Fincke, 1983, p. 939). Remiantis šiuo požiūriu, kaltinimas gali būti suvokiamas kaip procesinė funkcija. Anot Č. D. Andrejevičiaus, be kaltinimų konkretiems asmenims baudžiamasis procesas būtų beprasmis bei objektyviai negalėtų egzistuoti (Andrejevičius, 2018, p. 21). Taigi, akivaizdu, kad kaltinimas yra esminė kategorija baudžiamajame procese, o norint visapusiškai atskleisti kaltinimo sampratą svarbu aptarti egzistuojančius baudžiamojo proceso modelius.

Remiantis Lietuvoje vyraujančia baudžiamojo proceso teisės doktrina, G. Goda, M. Kazlauskas ir P. Kucionis nurodo, kad priimtinausias baudžiamųjų procesų skirstymas yra į tris tipus (formas): klasikinį rungimosi, tiriamąjį (inkvizicinį) ir mišrų. Šie baudžiamojo proceso tipai (formas) išskiriami „labiausiai atsižvelgiant į tai, kaip tam tikroje valstybėje vyksta bylos nagrinėjimas teisme ir kaip šio nagrinėjimo metu veikia rungimosi principas“, nes „nuo to priklauso, kiek aktyviam leidžiama būti tiriant įrodymus teisėjui“ (Goda *et al.*, 2011 cituota Merkevičius, 2018, p. 15). Klasikinis rungimosi (kaltinamasis, akuzacinis) baudžiamojo proceso modelis būdingas bendrosios teisės tradicijos šalims, tokioms kaip Jungtinėms Amerikos Valstijoms, Jungtinei Karalystei, Kanadai, Australijai. Šiam modeliui būdingas „proceso funkcijų atskyrimas, kai kaltinimas, gynyba ir nešališkas

arbitras (teismas) atlieka skirtingas funkcijas, t. y. deklaruojamas dviejų šalių (kaltinimo ir gynybos) teisme buvimas; be to, pabrėžiamas šalių procesinis lygiateisiškumas” (Ažubalytė *et al.*, 2016, p. 14). Klasikinis rungimosi modelis grindžiamas idėja, kad teisingumas geriausiai įgyvendinamas, kai priešingos šalys (kaltintojas ir gynėjas) rungtis, varžosi prieš nešališką teisėją arba prisiekusiųjų teismą. „Šiam baudžiamojo proceso modeliui būdingas ir specifinis įrodinėjimas – įrodinėjimo pareiga (lot. *onus probandi*) įprastai saisto abi proceso šalis (kaip taikliai pastebėjo A. V. Smirnovas, šiame pasaulyje viešpatauja „juridinis egoizmas” – kaltintojas renka tik kaltinančius, o gynyba – tik teisinančius įrodymus (Smirnovas, 2000 cituota Merkevičius, 2018, p. 22). Taip pat šiam modeliui būdingas laisvas įrodymų vertinimas bei įtariamasis (kaltinamasis) yra aktyvus proceso dalyvis (Ažubalytė *et al.*, 2016, p. 14). Tiriamasis (inkvizicinis) proceso modelis egzistuoja tokiose šalyse kaip Prancūzija, Vokietija, Italija. Šiam modeliui būdinga „pagrindinių procesinių funkcijų – kaltinimo, gynybos ir sprendimo priėmimo – sukoncentravimas vienos rankos ar bent jau sumaišymas (vienos procesinės funkcijos priskyrimas ne vienam proceso subjektui)” (Merkevičius, 2018, p. 30). Tokiame procese ne tik nebėra proceso šalių, nėra rungimosi ir lygiateisiškumo, bet ir apkaltintas asmuo yra ne šio proceso subjektas, o tiesiog proceso objektas, kitaip tariant, neturi jokių realių ir veiksmingų galimybių daryti įtaką tyrimo eigai ar rezultatui (Merkevičius, 2018, p. 28-29). Modeliui būdingas „administracinis reguliavimo metodas (šalių nuomonės nepaisymas, būtinybė procesą vykdyti iki pabaigos atsižvelgiant tik į įstatymą)”; „formalus įrodymų vertinimas, t. y. egzistuoja iš anksto įstatymo leidėjo nustatyta skirtingų rūšių įrodymų teisinė vertė (įrodymų hierarchija) <...>” (Ažubalytė *et al.*, 2016, p. 14). Mišrus baudžiamojo proceso modelis „<...> vadinamas dėl to, kad procese iki teismo dominuoja tiriamojo (inkvizicinio) baudžiamojo proceso modeliui būdingi požymiai, o teisminėse baudžiamosios bylos nagrinėjimo stadijose vyrauja klasikinio rungimosi baudžiamojo proceso modelio principai” (Kalinovskis, 2003 cituota Merkevičius, 2018, p. 34). Ikiteisminio tyrimo etapui būdingas tyrimo pradėjimas ir netgi baigimas *ex officio* (nei reikalaujant nukentėjusiojo asmens kreipimosi, nei kreipiant dėmesį į jo valią ir interesus), tik nuo tyrėjo diskrecijos priklausanti tyrimo apimtis, slaptumas, plati jokiai ar realiai teisminei kontrolei nepasiduodanti baudžiamojo persekiojimo institucijų diskrecija taikyti procesinę prievartą, siauros kaltinamojo teisės ir dar menkesnės realios galimybės daryti įtaką proceso eigai ir rezultatams, procesinių galių sukoncentravimas vienos – kaltintojo – rankose. Tuo tarpu teisminėse baudžiamosios bylos nagrinėjimo stadijose vyrauja aiškus procesinių funkcijų atskyrimas, teisėjo nešališkumas ir procesinių priešininkų lygiateisiškumas. Teisminiame procese visuomet yra bent du valstybiniai subjektai – greta

teisėjo, sprendžiančio kaltinimo pagrįstumo ir įrodymų klausimą, ir profesionalus, valstybės pareigūnas, kuris pareiškia ir palaiko valstybinį kaltinimą. Verta paminėti, kad teisėjas teisminiame procese nėra pasyvus, o turi išskirtines teises įrodymų tyrimo (netgi dar daugiau – įrodinėjimo) procese, nustato procesinio ginčo ribas ir aktyviai realizuoja viešojo (valstybinio) kaltinimo kontrolės funkciją (Merkevičius, 2018, p. 34-35). Šis modelis būdingas tokioms šalims kaip Ispanija, Portugalija, Lietuva. Tačiau kalbant apie baudžiamojo proceso tipus (formas) visada reikia turėti omenyje, kad konkrečios valstybės priskyrimas konkrečiam tipui yra labai sąlyginis. Baudžiamasis procesas tam tikroje valstybėje dažnai turi įvairių tipų proceso ypatybių (Goda *et al.*, 2011, p. 15). Taigi, baudžiamojo proceso modelių skirtumai leidžia daryti išvadą, kad kiekvienoje teisinėje sistemoje kaltinimo funkcija yra suprantama ir įgyvendinama skirtingai, priklausomai nuo proceso tipo.

Kaltinimas gali būti suprantamas procesine ir materialine prasmėmis. Anot civilinės teisės teoretiko, teisėtyrininko Valentino Mikelėno, nesant proceso teisės, materialinė teisė būtų tik deklaruojama, be to, nebūtų užtikrinamas jos įgyvendinimas (Mikelėnas, 1996 cituota Ancelis, 2012, p. 13), todėl, siekiant visapusiškai išsiaiškinti kaltinimo sampratą, būtina ją nagrinėti tiek procesinės, tiek materialiosios teisės kontekste. Procesine teisine prasme kaltinimas suprantamas kaip „įstatymo numatytų proceso subjektų, pavyzdžiui, prokuroro, nukentėjusiojo, veikla, nukreipta įrodyti, kad kaltinamasis padarė jam inkriminuojamą nusikalstamą veiką ir už tai jam turi būti taikoma teisinė atsakomybė” (Ažubalytė *et al.*, 2016, p. 199). Materialiosios teisės prasme kaltinimas yra suprantamas kaip „baudžiamajame byloje nustatytų ir asmeniui inkriminuojamų visuomenei pavojingų ir draudžiamų faktų visuma, sudaranti nusikalstamos veikos objektyviusius ir subjektyviusius požymius” (Ažubalytė *et al.*, 2016, p. 199). Taigi, procesine prasme kaltinimą reikia suprasti kaip veiklą kompetentingų institucijų, kurios siekia pagrįsti kaltinamojo atsakomybę baudžiamajame procese, o materialiosios teisės prasme kaltinimą reiktų suprasti kaip ikiteisminio tyrimo metu surinktų duomenų ir įrodymų visumą, kuri atitinka konkrečios nusikalstamos veikos sudėtį. Kad kaltinimas būtų realizuotas baudžiamajame procese, jis turi būti suformuluotas atitinkamame procesiniame dokumente. Vadinas, siekiant nuteisti asmenį, kuris padarė nusikalstamą veiką, visų pirma turi būti surinkti įrodymai, pagrindžiantys, kad būtent tas asmuo padarė nusikalstamą veiką, tuomet jam turi būti įteikiamas pranešimas apie įtarimą, o galiausiai surašomas kaltinamasis aktas.

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, jog kaltinimo pradžios momentas yra tuomet, kai prokuroras, susipažinęs su ikiteisminio tyrimo medžiaga (tais atvejais, kai pats neatlieka

ikiteisminio tyrimo) ir pareigūnų atlikta ikiteisminio tyrimo ataskaita, įvertinęs, ar yra pagrindas užbaigti ikiteisminį tyrimą, įsitikinęs, kad surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo, paskelbęs proceso suinteresuotoms šalims, kad ikiteisminis tyrimas baigtas ir kad šie gali susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga bei pateikti prašymus papildyti ikiteisminį tyrimą, surašo kaltinamąjį aktą (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro..., 2015). Taigi, gali atrodyti, jog kaltinamojo akto surašymas yra kaltinimo pradžios momentas, tačiau išanalizavus EŽTT išaiškinimus, toks požiūris yra per siauras. EŽTT jurisprudencijoje yra išaiškinta, jog Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnyje (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) vartojama „kaltinimo“ sąvoka turi ne formalią, o savarankišką ir esminę reikšmę (Edel, 2007, p. 22). EŽTT kaltinimą byloje *Corigliano prieš Italiją* taip pat ir byloje *Kravtas prieš Lietuvą* apibrėžia kaip „oficialų kompetentingos institucijos pranešimą asmeniui apie įtarimą, kad jis padarė baudžiamąjį nusikaltimą, kai kada jis gali pasireikšti kitomis priemonėmis, kuriomis išreiškiamas toks įtarimas ir kuriomis iš esmės paveikiama įtariamojo padėtis“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. gruodžio 10 d. sprendimas byloje *Corigliano prieš Italiją* peticijos Nr. 8304/78). 2000 m. rugpjūčio 2 d. sprendimas byloje *Philippe Bertin-Mouroit prieš Prancūziją* apibendrina nusistovėjusią praktiką šioje srityje ir nurodo, kad tai gali būti ir tokia situacija, kai dėl kompetentingos institucijos veiksmų asmuo gali pagrįstai manyti, jog jo atžvilgiu netrukus gali prasidėti baudžiamasis persekiojimas (Jurka, 2009, p. 62). Kitose EŽTT bylose detalizuoja, kad tai gali būti momentas, kai išduodamas arešto arba kratos orderis, kai priimamas sprendimas sulaikyti arba suimti asmenį arba kai asmeniui yra pranešama apie įtarimą ar kaltinimą, kitaip tariant, kai jam yra duodama susipažinti su procesiniu dokumentu – pranešimu apie įtarimą ar kai jam yra panaikinamas imunitetas nuo baudžiamosios jurisdikcijos. Taip pat gali būti vertinamas ir momentas, kuomet išsiųstas arba yra gautas teisminis pranešimas arba pranešimas apie baudžiamąjį procesą, laikas, kai asmeniui yra paskiriamas gynėjas arba priimamas sprendimas konfiskuoti daiktus ir kt. (Edel, 2007, p. 22-24). Taigi, minėti pavyzdžiai rodo, jog Konvencijoje aptariamas kaltinimo pradžios momentas vertinamas atsižvelgiant į faktines bylos aplinkybes (Jurka, 2009, p. 63). Anot M. Gušaukienės, siekiant užtikrinti asmens teisę į gynybą, reikia pripažinti, jog kaltinimas prasideda tuomet, kai konkretaus asmens teisinė padėtis „stipriai veikiama“ kompetentingų valstybės institucijų veiksmų, pagrįstų įtarimų, kitaip tariant, kai prieš atitinkamą asmenį pradedami rinkti duomenys. Būtent todėl „kaltinimo“ sampratą turime suvokti plačiau: ji apima ne tik formalų traktavimą, bet ir procedūrinius reikalavimus, pavyzdžiui, informavimą asmens, prieš kurį atliekami

valstybės institucijų (pareigūnų) veiksmi; galimybės suteikimą pasiruošti gynybai ir pan. (Gušauskienė, 2007, p. 35). Kitaip sakant, „kaltinimas pradeda egzistuoti nuo to momento, kai konkrečios valstybės institucijos, remdamosi įtarimo pagrindu iškeltomis prielaidomis dėl galimo asmens kaltumo, atlieka konkrečius veiksmus jo atžvilgiu” (Jurka, 2009, p. 64). Taigi galima teigti, kad kaltinimas plačiąja prasme prasideda ne tik tada, kai asmeniui oficialiai pateikiami kaltinimai ir byla perduodama į teismą, bet ir nuo tada, kai yra pradedamas ikiteisminis tyrimas, kurio metu yra stipriai paveikiama asmens padėtis.

Analizuojant kaltinimą svarbu aptarti ir kaltinimo keitimo požymį. Kaltinimo keitimas suprantamas kaip pateikto kaltinimo teisme patikslinimas, pakoregavimas. Lietuvos Aukščiausias Teismas (toliau – LAT) 2018 m. lapkričio 20 d. nutartyje pažymėjo, kad „Kaltinimo keitimas yra susijęs su jau esančio kaltinimo papildymu, praplėtimu, tačiau turi būti išlaikoma riba, kad toks kaltinimo keitimas netaptų kaltinimu dėl visiškai kitokios nusikalstamos veikos, dėl kurios ikiteisminis tyrimas prieš tą asmenį nebuvo atliktas, nes tokios galimybės BPK nenustato” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-316-1073/2018). Būtinybė pakeisti kaltinimą teisme atsiranda tuomet, kai, perdavus bylą nagrinėti teisiamajame posėdyje, paaiškėja, kad prokuroro surašytas kaltinamasis aktas yra netikslus, nes faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi arba nusikalstamos veikos teisinė kvalifikacija gali būti kitokia. Šio instituto detalesnė analizė ir problematika bus apžvelgiama kituose šio baigiamojo darbo skyriuose.

Nacionaliniuose įstatymuose *expressis verbis* kaltinimo sąvoka neįtvirtinta, tačiau BPK 42 straipsnyje yra reglamentuota valstybinio kaltinimo samprata, kuri suprantama kaip prokuroro veikla, kuria įrodinėjama, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo yra kaltas (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Kaltinimo funkciją vykdo prokuratūra ir iš dalies nukentėjusysis ir jo atstovas (Goda *et al.*, 2011, p. 12). Kaltinimo funkcija tai veikla, kuria palaikomas kaltinimas teisme, o pagrindinis tikslas – siekti, kad nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui būtų tinkamai pritaikytas įstatymas, tai yra, kad jam būtų paskirta atitinkama bausmė ar kitaip būtų išspręstas jo atsakomybės klausimas (Ažubalytė *et al.*, 2016, p. 39). Prokuroro vaidmuo atliekant kaltinimo funkciją yra išskirtinis, nes jis tiesiogiai atsakingas už minėtos funkcijos tinkamą įgyvendinimą. Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalies nuostata akcentuoja: „<...> valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras” (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Ši nuostata *inter alia* reiškia, kad per baudžiamąjį procesą teisme yra palaikomas valstybinis kaltinimas ir kad valstybinio kaltinimo palaikymas yra valstybės funkcija, kuri gali būti įgyvendinama tik per tam tikrus valstybės pareigūnus – prokurus (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas). Kai kurie mokslininkai teigia, kad

ikiteisminio tyrimo atlikimą galima laikyti kaltinimo funkcijos dalimi, nes ikiteisminis tyrimas atliekamas turint tikslą pasirengti būsimam nusikalstamą veiką padariusio asmens kaltinimui teisme (Goda *et al.*, 2011, p. 12). Žvelgiant siaurąją prasme ikiteisminio tyrimo metu kaltinimo funkcija nevykdoma, nes ši funkcija yra atliekama tik teismo bylos nagrinėjimo stadijoje. Pažymėtina, kad ikiteisminis tyrimas gali būti užbaigiamas įvairiais baigiamaisiais procesiniais dokumentais – kaltinamuoju aktu, prokuroro pareiškimu dėl baudžiamojo įsakymo priėmimo ar prokuroro pareiškimu dėl bylos nagrinėjimo pagreitinimo proceso tvarka. Prokuroras, įsitikinęs, kad ikiteisminio tyrimo metu surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo, įvertinęs, kad yra pagrindas pabaigti ikiteisminį tyrimą ir nėra pagrindo ikiteisminį tyrimą užbaigti supaprastinto proceso tvarka, jis privalo surašyti kaltinamąjį aktą ir perduoti bylą teismui, kuriam ta byla teisinga. Kaltinamasis aktas yra labai svarbus procesinis dokumentas, kuris rodo ikiteisminio tyrimo stadijos baigtį, be to, šio dokumento pagrindu teismas pradeda nagrinėti bylą bei skiria kardomąsias priemones (Janušauskis, 2013). Surašius prokurorui kaltinamąjį aktą, įtariamasis tampa kaltinamuoju, akto nuorašas kaltinamajam įteikiamas pasirašytinai arba kaltinamojo sutikimu nuorašas gali būti išsiunčiamas elektroninių ryšių priemonėmis arba įteikiamas perkeliant į elektroninę priemonę (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro..., 2015). Gavęs nuorašą kaltinamasis galutinai sužino, kuo jis yra kaltinamas, kokie kaltinimai bus nagrinėjami teisme ir kokiais įrodymais kaltinimai yra grindžiami. Susipažinimas su kaltinamojo akto nuorašu suteikia galimybes kaltinamajam rengtis gynybai teismo proceso metu.

Apibendrinant galima teigti, kad kaltinimo institutas yra vienas iš svarbiausių baudžiamajame procese, be jo nebūtų ir baudžiamojo proceso. Kaltinimo funkcijos samprata ir įgyvendinimas skirtingose teisinėse sistemose priklauso nuo vyraujančio baudžiamojo proceso modelio, kuris lemia kaltinimo, gynybos ir teismo institucijų vaidmenis bei jų tarpusavio santykį. Kaltinimą reikia suprasti materialine ir procesine prasmėmis, šios prasmės vieną kitą apimančios. Kaltinimo funkciją teisiniame bylos nagrinėjime atlieka prokuroras, nukentėjusysis bei jo atstovas. Kaltinamasis aktas, kurį surašo prokuroras, jo turinys turi būti aiškus ir suprantamas kaltinamajam, kad būtų užtikrinta jo teisė į gynybą.

1.2. Kaltinimo turinys ir teisė žinoti kaltinimą

Baudžiamajame procese kaltinamasis aktas yra vienas iš svarbiausių procesinių dokumentų, kuriame prokuroras suformuoja kaltinimą. Šis dokumentas žymi ikiteisminio

tyrimo stadijos pabaigą ir yra pagrindas bylos nagrinėjimui pirmosios instancijos teisme. BPK 23 straipsnyje kaltinamasis aktas apibrėžiamas kaip dokumentas, kurį priima prokuroras, juo baigiamas ikiteisminis tyrimas, aprašoma nusikalstama veika, nurodomi duomenys, kuriais grindžiamas kaltinimas, ir baudžiamasis įstatymas, numatantis tą veiką. Konstitucinis Teismas 2016 m. birželio 27 d. nutarime nurodo, kad „prokuroro surašytu kaltinamuoju aktu arba kitu dokumentu, kurį priėmus įtariamasis tampa kaltinamuoju, asmeniui pareiškiamas valstybinis kaltinimas.“ Be to, remiasi LAT plenarinės sesijos nutartimi, kurioje sakoma: „<...> kaltinimo pareiškimas asmeniui nėra vien formalus prokuroro veiksmas, nustatantis teisminio nagrinėjimo ribas, nurodant, kokie duomenys yra pagrindas kaltinti asmenį padarius nusikalstamą veiką. Asmeniui, pareiškus kaltinimus, yra išreiškiama prokurorų, kaip valstybės pareigūnų, veikiančių valstybės vardu, oficiali pozicija, kad baudžiamajame byloje yra surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių nusikalstamos veikos padarymą. Tokios pozicijos išreiškimas suponuoja ir tai, kad yra rimtas pagrindas abejoti dėl nepriekaištingos asmens, kuriam pareikštas kaltinimas, reputacijos.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-P-444/2011). Todėl labai svarbu, kad kaltinamasis aktas būtų surašytas laikantis įstatymuose įtvirtintų ir praktikoje suformuluotų reikalavimų. BPK 219 straipsnis reglamentuoja kaltinamojo akto turiniui keliamus reikalavimus. Kaltinamajam labai svarbu suprasti, kuo jis yra kaltinamas, todėl BPK 219 straipsnio 3 punktas reikalauja, kad būtų nurodomos nusikalstamos veikos aprašymas, t. y. turi būti nurodyta padarytos nusikalstamos veikos vieta, laikas, būdas, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės. Taip pat labai svarbu, kad būtų nurodyta tos veikos teisinis vertinimas, todėl, remiantis BPK 219 straipsnio 5 punktu, turi būti BK straipsnis (jo dalis ir punktas), nustatantis atsakomybę už padarytą jam inkriminuojamą veiką.

EŽTT praktikoje taip pat akcentuojama, kad turi būti nurodomas tiek nusikalstamos veikos aprašymas, tiek nusikalstamos veikos kvalifikavimas. Konvencijos 6 straipsnyje 3 dalyje a ir b punktuose nurodoma: „Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi mažiausiai į šias garantijas: a) būti skubiai ir išsamiai jam suprantama kalba informuotas apie pateikiamo jam kaltinimo pobūdį ir pagrindą; b) turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti savo gynybai;“ (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių..., 1950). Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime remdamasis EŽTT praktika nurodo: „EŽTT ne kartą yra pažymėjęs, <...> jog išsami informacija apie nusikaltimą baudžiamajame procese yra svarbi, kadangi nuo jo pateikimo momento įtariamajam yra formaliai raštu pranešta apie faktinį ir teisinį jam pareikštų kaltinimų pagrindą; pagal Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punktą kaltinamajam suteikiama teisė būti informuotam

ne tik apie kaltinimo pagrindą, t. y. veiksmus, kuriuos, kaip teigiama, jis padarė ir kuriais grindžiamas kaltinimas, bet ir teisinį šių veiksmų kvalifikavimą; ši informacija turi būti išsami (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. balandžio 24 d. sprendimas byloje *Juha Nuutinen prieš Suomiją* peticijos Nr. 45830/99). Taigi, kaltinimas apima dvi pagrindines dedamąsias: nusikalstamos veikos faktines aplinkybes bei teisinį kvalifikavimą.

Remiantis BPK 219 straipsniu kaltinamajame akte turi būti nurodoma ši informacija: teismo, kuriam teisinga byla, pavadinimas; įtariamojo vardas, pavardė, gimimo data, asmens kodas, šeiminė padėtis, profesija, darbovietė, duomenys apie ankstesnį teistumą; prokuroro nuožiūra gali būti nurodyti ir kiti duomenys; nusikalstamos veikos aprašymas: padarytos nusikalstamos veikos vieta, laikas, būdai, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės; duomenys apie nukentėjusįjį (vardas, pavardė ir gimimo data); įtariamojo atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės; duomenys, kuriais grindžiamas kaltinimas; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnis (jo dalis ir punktas), numatantis atsakomybę už padarytą veiką; įtariamojo gynėjo vardas ir pavardė, jei įtariamasis ikiteisminio tyrimo metu turėjo gynėją; įtariamojo pozicija, jeigu įtariamasis nesutinka su įtarimu; prokuroro nuomonė dėl galimybės teisme atlikti šio kodekso 273 straipsnyje numatytą sutrumpintą įrodymų tyrimą (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002).

Kaip jau buvo minėta, kaltinimo turinio suformulavimas yra svarbiausias baudžiamajame procese, todėl LAT formuoja praktiką ir nurodo, koks turi būti kaltinimo tyrinys. Kalbant apie tai, kaip turi būti tinkamai kaltinamajame akte išdėstytos faktinės aplinkybės, LAT nurodo: „Nusikalstamos veikos aplinkybės turi būti nurodomos kiek įmanoma tiksliau, tačiau glaustai, pateikiant esmines aplinkybes ir atsisakant aprašyme nereikšmingų kaltinimui detalių. Kaltinamojo akto aiškumą paprastai lemia tai, ar jame pavartotų formuluočių turinys gali būti suprantamas iš jame nurodytų aplinkybių ir yra aiškus, atsižvelgiant į formuluočių vartojimo kontekstą” (AB-45-1 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso..., 2016). Be to, „kaltinamasis aktas turi būti pakankamai lakoniškas, bet kartu ir informatyvus. BPK detalčiai nereglamentuoja nusikalstamos veikos, kurios padarymu asmuo kaltinamas, aplinkybių aprašymo kaltinamajame akte taisyklių, nes tai yra sprendžiama kiekvienu atveju individualiai, atsižvelgiant į konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymius, nurodytus baudžiamajame įstatyme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-207-699/2017). LAT 2023 m. gegužės 9 d. nutartyje teigiama, kad „Iš nusikalstamos veikos aprašymo turi būti aišku, kokios yra kaltininkui inkriminuojamos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės (tiek, kiek jos nustatytos ikiteisminio tyrimo duomenimis), iš kurių

sprendžiama apie jos sudėtį sudarančių požymių buvimą ar nebuvimą. Tokių konkrečioje byloje įrodinėtinių aplinkybių išdėstymo poreikį lemia BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje nurodyti veikos sudėtį sudarantys požymiai, todėl kaltinamajame akte turi būti nurodyti tie faktai (aplinkybės), kurie yra būtini tam, kad nekiltų abejonių dėl jų teisinio vertinimo taikant baudžiamąjį įstatymą.” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99-489/2023).

Kaltinime turi būti pateiktos ne tik aiškiai nurodytos veikos faktinės aplinkybės, bet ir nurodomas tinkamas padarytos nusikalstamos veikos teisinis vertinimas. Tikrinant ir vertinant pavojingą, įstatymo požiūriu neleistiną žmogaus elgesį – nusikalstamą veiką, itin svarbus teisingas ir tikslus kiekvieno tokio elgesio įvertinimas pagal baudžiamąjį įstatymą: kokią ar kokiais baudžiamąsias normas jis atitinka (Pakštaitis, 2024, p. 26). Kvalifikavimą įvairūs baudžiamosios teisės šaltiniai apibūdina labai įvairiai. Pavyzdžiui, V. Pavilionis nurodo, kad „kvalifikavimas tai konkrečios normos parinkimas asmens padarytai veikai arba tapatumo tarp padarytos veikos ir nusikaltimo sudėties, aprašytos BK specialiosios dalies normoje, nustatymas bei juridinis įtvirtinimas specialiaame akte” (Bieliūnas, 2008, p. 14). Kitaip tariant, kvalifikavimas yra baudžiamojo įstatymo pritaikymas konkrečiai gyvenimiškai situacijai – tinkamas baudžiamojo įstatymo normos parinkimas. Nustačius kokybę, tai, kad elgesys atitinka baudžiamąjį įstatymą, konkrečią normą, šis vertinimas įtvirtinamas procesiniame dokumente (Pakštaitis, 2024, p. 27). Nurodant padarytos nusikalstamos veikos kvalifikavimą labai svarbu nurodyti konkretų BK straipsnį, to straipsnio dalį, o jeigu reikia ir tos dalies punktą. Būtent nuo BK straipsnio atitinkamos dalies, punkto priklauso kilsianti atsakomybė, jos dydis, teismo skiriama bausmė, todėl prokuroras turi atsakingai vertinti faktus ir juos sugretinti su atitinkamu įstatymu. Be to, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtintuose rekomendacijose, skirtose kvalifikavimo klausimams, nurodoma: „Nusikalstamas veikas ikiteisminio tyrimo metu kvalifikuoja ir perkvalifikuoja ikiteisminio tyrimo pareigūnas ir prokuroras. Baudžiamųjų įstatymų, aktualios teismų praktikos analizė, išsamus ir visapusiškas faktinių bylos aplinkybių įvertinimas yra teisingo nusikalstamų veikų kvalifikavimo prielaidos. Kvalifikuojant ir perkvalifikuojant veikas turi būti laikomasi normų konkurencijos taisyklių, baudžiamojo įstatymo galiojimo laiko atžvilgiu nuostatų. Teisingas nusikalstamų veikų kvalifikavimas leidžia apibrėžti optimalias ikiteisminio tyrimo ribas ir kryptį, lemia ikiteisminio tyrimo metu būtinas įrodyti aplinkybes, užtikrina teisėtumo, ikiteisminio tyrimo koncentruotumo ir ekonomiškumo principų įgyvendinimą.“ (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro..., 2014). Minėtos nuostatos leidžia išgryninti fundamentalius reikalavimus, taikomus kvalifikavimui (Pakštaitis, 2024, p. 22). Svarbu atkreipti dėmesį, kad kaltinamojo akto

kokybė priklauso nuo to, kaip buvo suformuluotas įtarimas. Tinkamas kvalifikavimas padeda teisingai suformuoti įtarimą, kuriuo išreiškiamas valstybės požiūris į kaltinimą, be to, įtariamajam sudaromos prielaidos gintis. Vėliau tinkamas kvalifikavimas padeda nustatyti kaltinimo apimtį, įrodinėjimo ribas, įtariamojo ir kaltinamojo teises žinoti, kuo jis įtariamas ir kaltinamas, suteikia aiškumą, nuo ko reiks gintis, sudaro prielaidas taikyti baudžiamojo įstatymo numatytas lengvatas, padeda užtikrinti nukentėjusiojo ir kitų proceso dalyvių teises, maža to, lemia trumpesnę, sklandų bei ekonomišką procesą (Pakštaitis, 2024, p. 46). Detaliau apie asmens teisę žinoti įtarimą ir kaltinimą šiame baigiamajame darbe bus analizuojama vėliau. Kadangi baudžiamasis įstatymas veikia sistemingai, kaip kodifikuota visuma, prokuroras, kvalifikuodamas nusikalstamas veikas, turi išmanyti ne tik bendrosios dalies, bet ir specialiosios dalies normas, nes kvalifikavimui neužtenka pastarųjų normų žinojimo. Bendrosios dalies normos reikšmingos, nes jos numato veikos padarymo laiko, įstatymo galiojimo asmenų atžvilgiu nuostatas, atsakomybės trauktino asmens amžių, bendrininkavimo nuostatas, stadijų nuostatas, savanoriško atsisakymo pabaigti nusikalstamą veiką nuostatas, kaltės ir kitas atsakomybės ypatybes, kurios tiesiogiai svarbios kvalifikavimui (Pakštaitis, 2024, p. 59). Taip pat labai svarbu žinoti, kad jeigu kaltinamajam inkriminuojamas toks BK straipsnis, kurio dispozicija yra blanketinė, prokuroras rašydamas kaltinimą privalo nurodyti ne tik šį BK straipsnį, bet ir įstatymą ar kitą teisės aktą, jo straipsnį, dalį ar punktą, kurie yra pažeisti, bet tik tiek, kiek būtina, kad būtų atskleisti nusikalstamos veikos požymiai (AB-45-1 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso..., 2016). Teismų praktikoje konstatuojama, kad kai kaltinamajame akte nėra nurodytas BK straipsnis, numatantis atsakomybę už padarytą veiką, arba nenurodyta BK straipsnio dalis ir (ar) punktas, kai straipsnis susideda iš dalių ir (ar) punktų – konstatuojamas BPK 219 straipsnio 5 punkto pažeidimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-287/2013).

Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakyme 2014 m. gruodžio 29 d. Nr. I-288 „Dėl baudžiamojo proceso formų patvirtinimo“ patvirtintos įvairios baudžiamojo proceso dokumentų formos, įskaitant ir kaltinamojo akto (BPK 219 straipsnio) formą. Sparčiai tobulėjant informacinėms technologijoms, prokurorai taip pat naudojami jomis, o jų darbui palengvinti yra sukurtos įvairios sistemos. Pavyzdžiui, informacinė prokuratūros sistema, integruota baudžiamojo proceso informacinė sistema (toliau – IBPS), elektroninė duomenų valdymo sistema ir kitos. IBPS sistema yra itin naudinga rengiant įvairius procesinius dokumentus, tarp jų ir kaltinamuosius aktus. Sistema palengvina prokurorų darbą, nes joje esanti forma leidžia užpildyti kaltinamąjį aktą, atsižvelgiant į BPK 219 straipsnyje bei Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijose keliamus

reikalavimus. Sparčiai tobulėjant informacinėms technologijoms, o ypač dirbtiniam intelektui (toliau – DI), autorės nuomone, ateityje DI galės parengti kaltinamuosius aktus pagal nustatytus teisinius reikalavimus, taip reikšmingai sumažindamas prokurorų darbo krūvį ir paspartins baudžiamąjį procesą. Vis dėlto, kol DI dar nėra pakankamai išvystytas, kad galėtų pagelbėti prokurorams atlikti šias funkcijas, kaltinamųjų aktų rengimas išlieka jų atsakomybe. Kaip ir bet kurioje kitoje srityje, taip ir prokurorų darbe bei apskritai baudžiamojo teisingumo sistemoje pasitaiko techninių klaidų – gramatinių, rašybos, spausdinimo ar tiesiog apsirikimų. Bet kokia žmogiška veikla yra lydiama klaidų, nuo jų, deja, niekas nėra apsaugotas. Svarbiausia, kad jos būtų kuo anksčiau pastebėtos ir ištaisytos. Tačiau jeigu klaidos lieka nepastebėtos ir byla su neteisinga nurodyta kvalifikacija patenka į teismą, jų taisymo klausimas sprendžiamas atsižvelgiant į konkrečią situaciją. LAT praktikoje laikomasi nuostatos, jog teismas turi įgaliojimus ištaisyti procesiniuose dokumentuose padarytas technines klaidas, susijusias su inkriminuojamos veikos kvalifikavimu. Atsižvelgiant į bylos aplinkybes, tokios klaidos gali būti vertinamos kaip neturinčios esminės įtakos kaltinamojo teisei žinoti jam inkriminuojamą veiką ir kitoms gynybos teisėms, todėl jos nebūtinai laikomos esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu (Girdauskas, 2009, p. 98). Sprendžiant, ar kaltinamajam buvo užtikrinta teisė būti informuotam apie galimą nusikalstamos veikos kvalifikavimą, lemiamą reikšmę turi kaltinimo esmės aiškumas, o ne formali nuoroda į baudžiamąjį įstatymą. Tokios pozicijos laikosi ir EŽTT išnagrinėtoje byloje *Gea Catalan prieš Ispaniją*, kurioje išaiškinta, kad teismas gali savo iniciatyva pakeisti nusikalstamos veikos teisinį kvalifikavimą, kai neatitiktis atsirado dėl prokuroro padarytos techninės klaidos, o kaltinamasis bylos nagrinėjimo metu buvo tinkamai informuotas apie visus kaltinimo sudėties požymius, todėl Konvencijos pažeidimas nenustatytas (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1995 m. spalio 2 d. sprendimas byloje *Gea Catalan prieš Ispaniją* peticijos Nr. 19160/91). M. Girdauskas teigia: „Siekiant papildomai užtikrinti gynybos teises ir rungtimosi principą, gynyba turėtų būti esant galimybei iš anksto įspėjama ir apie tokias teismo nustatytas technines klaidas. Tačiau šios nuostatos nesilaikymas paprastai neturėtų būti pripažįstamas esminiu baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimu.” (Girdauskas, 2009, p. 100).

Procesinis dokumentas – kaltinamasis aktas – turi atitikti turiniui ir formai keliamus reikalavimus, nes tai svarbu tiek siekiant užtikrinti tinkamą baudžiamojo proceso eigą, tiek siekiant užtikrinti asmens teisę žinoti, kuo yra kaltinamas. Remiantis teismų praktika: „<...> kaltinamojo teisė žinoti, kuo jis kaltinamas, užtikrinama tinkamai įgyvendinus kaltinamojo akto turiniui (BPK 219 straipsnis) keliamus reikalavimus.” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-207-699/2017). Pagal

teismų praktiką laikoma, kad „kaltinamasis aktas neatitinka BPK 219 straipsnio reikalavimų, kai BPK 219 straipsnio 3 punkte nustatytos aplinkybės jame nenurodytos arba nurodytos netiksliai, nekonkrečiai ir šie trūkumai trukdo teismui nagrinėti bylą, ir (ar) dėl to suvaržoma kaltinamojo teisė į gynybą.” (Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2024 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-220-654/2024). Asmens teisė į gynybą yra viena iš kaltinamojo (įtariamojo) pagrindinių teisių baudžiamajame procese. Konstitucinis Teismas šią teisę aiškina „kaip vieną iš sąžiningo proceso garantų, sudarantį prielaidas teisingai nubausti kiekvieną, kuris padarė nusikalstamą veiką, ir užtikrinti, kad nekaltas asmuo nebūtų patrauktas baudžiamajon atsakomybėn ir nuteistas.” (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas). Svarbu tai, kad Konstitucijos 31 straipsnis garantuoja asmeniui vieną svarbiausių jo procesinių teisių – teisę į teisingą teismą. LAT yra nurodęs, jog „Sudėtinė asmens teisės į teisingą teismą dalis yra asmens teisė į gynybą, kurios veiksmingas įgyvendinimas neįmanomas be kitų BPK normų garantuotų teisių – teisės žinoti, kuo asmuo yra kaltinamas (BPK 22 straipsnio 3 dalis) ir teisės pasirengti gynybai (BPK 44 straipsnio 7 dalis).” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-233/2008). Taigi, ši teisė suprantama kaip sudėtinė konstitucinės asmens teisės į teisingą teismą dalis. Be to, baudžiamojo proceso doktrinoje teigiama, kad teisė į gynybą reiškia ne tik advokato pagalbą nagrinėjant bylą baudžiamajame procese, bet ir galimybę asmeniui gintis nuo jam pareikštų kaltinimų (Milinis, Bilius, 2014, p. 383). Vadinasi, kaltinamajam itin svarbu tiksliai žinoti, kuo jis yra kaltinamas, nes tai yra būtina tiek konstitucinei teisei į teisingą teismą įgyvendinti, tiek užtikrinti veiksmingą gynybą.

Asmens teisė žinoti, kuo jis yra kaltinamas, yra esminė baudžiamojo proceso garantija, kuri įtvirtinta tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu. Minėta teisė įtvirtinta Konstitucijos 31 straipsnyje, Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punkte bei Europos Sąjungos pagrindinių laisvių chartijos 47 straipsnyje. Kaip ir minėjau, ši teisė yra tiesiogiai susijusi su teise į gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą, užtikrinant, kad asmuo galėtų efektyviai gintis nuo jam pateiktų kaltinimų.

Analizuojant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją pastebėtina, kad teismas nuosekliai laikosi pozicijos, jog kaltinamasis turi žinoti, kuo yra kaltinamas. Pavyzdžiui, 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarime Konstitucinis Teismas nurodė, kad asmuo gali būti pripažintas kaltu dėl nusikaltimo ir jam paskirta kriminalinė bausmė tik laikantis tinkamos teisminės procedūros, užtikrinančios kaltinamojo teisę žinoti viską, kas jam inkriminuojama ir kuo pagrįsti reiškiami kaltinimai, taip pat parengti ir pateikti įrodymus gynybai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas).

2006 m. sausio 16 d. nutarime Konstitucinis Teismas nurodė: „Baudžiamasis procesas turi būti toks, kad nebūtų pažeistos asmens, įtariamo, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, konstitucinės teisės: turi būti užtikrinta jo teisė į gynybą, teisė turėti advokatą, teisė žinoti, kuo yra kaltinamas ir kt.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime šios teisės svarbą pabrėžė nagrinėdamas kaltinimo keitimo teisme kontekste: „<...> baudžiamąją bylą nagrinėjančiam teismui turi būti sudarytos galimybės savo iniciatyva pakeisti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis. Įgyvendindamas šią teisę, teismas privalo pranešti kaltinamajam ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams apie tokią galimybę, užtikrinti teisę žinoti kaltinimą, teisę į gynybą, kitų konstitucinių tinkamo teisinio proceso principų įgyvendinimą.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas).

Baudžiamajame procese siekiant užtikrinti įtariamojo teisę į gynybą svarbu ir būtina užtikrinti įtariamojo teisę žinoti, kuo jis yra įtariamas (BPK 21 straipsnio 4 dalis), todėl ši teisė įgyvendinama, kai įtariamas asmuo susipažįsta su procesiniu dokumentu – pranešimu apie įtarimą. Nors šiame darbe teisė žinoti dažniausiai siejama su teise būti informuotam apie jam pateiktus įtarimus ar kaltinimus, tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad įstatymų leidžiamoji valdžia, siekdama stiprinti įtariamojo teisę į gynybą ir atliepti tarptautinius žmogaus teisių standartus, 2019 m. rugsėjo 1 d. priėmė BPK pakeitimus (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42, 43..., 2019). Jų pagrindu įtariamajam buvo suteikta teisė gauti informaciją apie su juo susijusio baudžiamojo proceso padėtį. Nuo 2024 m. balandžio 1 d. taip pat buvo papildytas BPK 21 straipsnio 4 dalis, kurioje nurodoma, kad įtariamasis taip pat turi teisę gauti informaciją apie reguliarią suėmimo peržiūrą ir suėmimui alternatyvių kardomųjų priemonių taikymo galimybes (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 21, 22..., 2024). Užtikrinant minėtas teises kaltinamajam atitinkamai buvo papildyta BPK 22 straipsnio 3 dalis. Tam tikros informacijos nurodymas įtariamajam laikomas jo teisių įgyvendinimo prielaida, kuri suteikia galimybę vertinti savo procesinę padėtį ir efektyviai ginti savo interesus (Gušauskienė, 2008, p. 61). BPK 187 straipsnis reglamentuoja pranešimo apie įtarimą įteikimo tvarką taip pat šiam procesiniam dokumentui keliamus turinio reikalavimus. BPK 187 straipsnio 1 dalis nurodo, kad įtariamajam prieš pirmąją apklausą pasirašytinai turi būti įteikiamas procesinis dokumentas – pranešimas apie įtarimą ar prokuroro (neatidėliotinais atvejais – ikiteisminio tyrimo pareigūno) nutarimas pripažinti įtariamuoju (BPK 21 straipsnio 3 dalis), su kuriuo įtariamasis susižįsta ir jį pasirašo. Tais atvejais, kai asmuo yra užsienietis, kuris įtariamas dėl nusikaltimo padarymu, už kurį numatyta atsakomybė Lietuvos Respublikos tarptautinių

sutarčių ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnio pagrindais, taip pat jis nėra Lietuvos Respublikos teritorijoje ir Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nurodytais atvejais negalima išduoti ar perduoti tokio asmens Lietuvai, tuomet jeigu yra prokuroro prašymas, toks asmuo įtariamuoju pripažįstamas ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi (Ancelis *et al.*, 2016, p. 41). Rengiant pranešimą apie įtarimą, prokuroro nutarimą ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartį turi būti pateikiami šie duomenys: nusikalstama veika (padarymo vieta, laikas, kitos svarbios aplinkybės), baudžiamasis įstatymas, kuris numato įtariamojo padarytą nusikalstamą veiką, taip pat išvardytos įtariamojo teisės. BPK pranešimo apie įtarimą turinio aspektus reglamentuoja fragmentiškai, tačiau, atsižvelgiant į šio dokumento svarbą ir reikšmę baudžiamajame procese, jis turi būti formuojamas aiškiai ir konkrečiai aprašant nusikalstamą veiką (padarymo vietą, laiką ir kitas aplinkybes), nurodant inkriminuojamos nusikalstamos veikos sudėties požymius, nustatytus konkrečiame BK straipsnyje, dalyje ir punkte. Įtarime nusikalstamos veikos aplinkybės būtina nurodyti tiek, kiek jos yra nustatytos ikiteisminio tyrimo medžiagoje, vengiant dėstyti teisiškai nereikšmingą, perteklinę informaciją. Be to, būtina formuluotėje nurodyti įtariamo asmens vaidmenį, kaltės formą bei tiksliai nurodyti įtarimo formuluotėje aprašytą nusikalstamą veiką atitinkantį baudžiamojo įstatymo straipsnį, jo dalį ir punktą (Bučiūnas *et al.*, 2017, p. 415). Pranešimas apie įtarimą svarbus procesinis dokumentas tuo, kad iš jame aprašytų įtariamojo veiksmų aišku, kuo jis įtariamasis, dėl kokios veikos, kokiomis aplinkybėmis padarytos veikos ir kuo asmuo bus kaltinamas teisme (Pakštaitis, 2024, p. 95), todėl pranešimo apie įtarimą turinys ir jo tinkamas įforminimas yra labai svarbus baudžiamajame procese.

Pranešimas apie įtarimą yra pirmasis dokumentas, su kuriuo susipažįsta įtariamasis, jo pagrindu suteikiamas procesinis įtariamojo statusas, be to, dokumentas itin svarbus baudžiamajame procese, nes, kaip jau minėjau, juo užtikrinama teisė žinoti, kuo jis yra įtariamasis, taip pat jis susipažįsta, kokias papildomas teises turi baudžiamajame procese. Todėl akivaizdu, kad dokumentas svarbus ne tik įtariamajam, bet ir visam baudžiamajam procesui. Rengiant minėtą dokumentą privalu laikytis bendrųjų reikalavimų, kurie numatyti BPK 187 straipsnyje, taip pat įtarimas formuojamas remiantis Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacija: „Dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu” (toliau – Rekomendacija dėl pranešimo). Pavyzdžiui, surašant pranešimą apie įtarimą, turi būti laikomasi šių principų: įtarimo teisėtumo, individualumo, pagrįstumo, konkretumo taip pat turi būti laikomasi reikalavimų, kurie keliama šio procesinio dokumento turiniui, jame turi būti atitinkamos dalys: įžanginė, aprašomoji ir baigiamoji dalys (Lietuvos Respublikos

generalinio prokuroro įsakymas..., 2014). Šių principų ir surašymo tvarkos privalo laikytis asmenys, kurie šiuos dokumentus pildo, nes tik tinkamai surašytas šis procesinis dokumentas gali užtikrinti įtariamojo teisę žinoti, kuo jis yra įtariamasis. Svarbu atkreipti dėmesį, kad pranešimas apie įtarimą tyrimo eigoje gali keistis atsižvelgiant į nustatytas faktines aplinkybes, o tokių pasikeitimų skaičius įstatyme neribojamas (Pakštaitis, 2024, p. 94). Rekomendacijoje dėl pranešimo nurodoma, kad nusikalstamos veikos kvalifikavimas ikiteisminio tyrimo metu gali nekisti, tokiu atveju, pradinis ir galutinis veikos kvalifikavimas sutampa, tačiau jeigu kyla būtinybė perkvalifikuoti veiką, kvalifikavimo procesas pereina šias stadijas: pradinį, tarpinį ir galutinį veikos kvalifikavimą. Kilus būtinybei perkvalifikuoti veiką, dėl kurios jau buvo įteiktas pranešimas apie įtarimą, veika turi būti perkvalifikuojama laikantis Rekomendacijoje dėl pranešimo nurodytos tvarkos, tokiu atveju, įtariamajam turi būti įteikiamas naujas (patikslintas ar galutinis) pranešimas apie įtarimą. Įteikus paskesnį pranešimą apie įtarimą, ankstesnis pranešimas apie įtarimą netenka galios (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas..., 2014). Svarbu, kad įtariamasis iš anksto žinotų jam inkriminuojamą veiką, kad galėtų tinkamai pasirengti gynybai, todėl galutinis pranešimas apie įtarimą ir kaltinamasis aktas turi būti tarpusavyje suderinti. Kitaip tariant, rašant kaltinamąjį aktą, jo turinys turi atitikti galutinį pranešimą apie įtarimą. Vis dėlto išimtiniais atvejais nusikalstamos veikos aprašymas kaltinamajame akte gali nebūti identiškas aprašymui, kuris nurodytas paskutiniame pranešime (Bučiūnas *et al.*, 2017, p. 506). Remiantis Rekomendacija dėl pranešimo, kuri numato, kad išimtiniais atvejais kaltinamajame akte nurodytos veikos kvalifikavimas gali nesutapti su veikos kvalifikavimu, nurodytu galutiniame pranešime apie įtarimą. Prokuroras nustatęs, kad veika kvalifikuotina pagal baudžiamąjį įstatymą, lengvinantį įtariamojo padėtį, palyginti su nurodytuoju galutiniame pranešime, kaltinamajame akte aprašydamas nusikalstamą veiką, nekeisdamas esminių faktinių aplinkybių, gali kvalifikuoti pagal įtariamojo padėtį lengvinantį baudžiamąjį įstatymą tik esant visoms šioms sąlygoms: 1) jei veika perkvalifikuojama pagal tokį baudžiamąjį įstatymą, kuris lengvina įtariamojo padėtį; 2) jei nesikeičia esminės faktinės aplinkybės bei nereikia nurodyti naujų aplinkybių, kurios pasunkintų įtariamojo padėtį; 3) jei perkvalifikuojant veiką kaltinamajame akte aprašytų veikos požymių visuma yra baudžiamojo įstatymo, nurodyto galutiniame pranešime, nustatytų požymių visumos dalis; 4) jei tai neturės neigiamos įtakos nukentėjusiojo bei civilinio ieškovo teisėms (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas..., 2014). Taigi, nors kaltinamasis aktas paprastai turi atitikti galutinį pranešimą apie įtarimą, įstatymas leidžia tam tikras išimtis, jei jos palankios įtariamajam ir nekenkia proceso dalyvių interesams.

Norint išsamiai išnagrinėti asmens teisę būti informuotam apie jam pareikštą kaltinimą, būtina analizuoti šios teisės aspektus tarptautinėje teisėje. EŽTT aiškindamas Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punkto esmę byloje *Kamainiski prieš Austriją* nurodė, kad „<...> ypatingą dėmesį reikia skirti į pranešimą kaltinamajam apie kaltinimą. Detali informacija apie nusikaltimą baudžiamajame procese yra labai svarbi, nes nuo jos įteikimo momento įtariamajam yra oficialiai pranešama apie jam pateikiamo kaltinimo faktinį ir teisinį pagrindą“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Kamasinski prieš Austriją* peticijos Nr. 9783/82). EŽTT Didžioji Kolegija byloje *Pélissier ir Sassi prieš Prancūziją* išaiškino: „Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punktas suteikia kaltinamajam teisę būti informuotam ne tik apie kaltinimo „pagrindą“, t. y. veiksmus, kuriuos, teigiama, jis padarė ir kuriais grindžiamas kaltinimas, bet ir teisinį šių veiksmų kvalifikavimą (kaltinimo pobūdį). Ši informacija turi būti išsami.“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. kovo 25 d. sprendimas byloje *Pelissier ir Sassi prieš Prancūziją* peticijos Nr. 25444/94). Be to, teismas mano, kad „baudžiamosiose bylose išsamios ir detalios informacijos apie kaltinamajam pareikštus kaltinimus pateikimas yra esminė teisingo proceso užtikrinimo sąlyga.“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. liepos 25 d. sprendimas byloje *Mattochia prieš Italiją* peticijos Nr. 23969/94). Informacijos apie kaltinimo priežastį ir pobūdį išsamumas gali skirtis priklausomai nuo bylos aplinkybių ir sudėtingumo. Tačiau ši informacija privalo būti pakankamai aiški, kad įtariamasis (kaltinamasis) visiškai suprastų jam pareikštų kaltinimų esmę ir galėtų tinkamai pasirengti gynybai. Kaltinime turi būti nurodyta: kas padarė nusikaltimą, kas yra nukentėjęs, kur, kada, kaip ir kodėl (kiek tai atitinka veikos pobūdį) buvo padaryta nusikalstama veika. Taip pat būtina nurodyti veikos teisinę kvalifikaciją ir atitinkamus BK straipsnius (Yildirim, 2022, p. 544-545).

Siekiant užtikrinti, kad visose Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybėse narėse įtariamieji ir kaltinamieji baudžiamajame procese gautų aiškią informaciją apie savo procesines teises ir pareikštus kaltinimus, 2012 m. gegužės 22 d. buvo sukurta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese (toliau – Direktyva). Ši Direktyva priimta tam, kad užtikrintų vienodą įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių apsaugą visose ES valstybėse narėse, nes iki tol skirtingose ES valstybėse įtariamieji (kaltinamieji) gaudavo nevienodą ar net nepakankamą informaciją apie savo teises ir kaltinimus. Be to, Direktyva prisidėjo prie teisinio bendradarbiavimo stiprinimo tarp ES valstybių, nes užtikrina, kad visose jurisdikcijose būtų laikomasi vienodų standartų, taip užtikrinant sąžiningą baudžiamąjį procesą ir veiksmingą teisę į gynybą. Teisė būti informuotam Direktyvos prasme reiškia – pirma, teisę žinoti savo

procesines teises, antra, teisę susipažinti su bylos medžiaga, trečia, teisę žinoti, kuo esi įtariamas ar kaltinamas. Direktyvos preambulės 28 punkte nurodoma, kad informacija apie nusikalstamą veiką įtariamajam arba kaltinamajam turėtų būti suteikiama nedelsiant ir ne vėliau kaip prieš pirmąją oficialią apklausą, ir neturi trukdyti vykstančiam tyrimui. Ji turi būti kuo išsamesnė, apimti su nusikalstama veika susijusių faktų aprašymą, įskaitant, kai tai yra žinoma, nusikalstamos veikos įvykdymo laiką ir vietą, taip pat galimą inkriminuojamos veikos teisinį kvalifikavimą. Be to, ši informacija turi atitikti konkrečią baudžiamojo proceso stadiją, kad būtų užtikrintas teisingas bylos nagrinėjimas ir veiksmingas teisių į gynybą įgyvendinimas (Europos Parlamento ir Tarybos 2012 gegužės 22 d. direktyva..., 2012). Direktyvos 6 straipsnis reglamentuoja taisykles, susijusias su teise į informaciją apie kaltinimus. Direktyvos 6 straipsnyje nustatytos specialios taisyklės, susijusios su kiekvieno įtariamojo ar kaltinamojo teise būti informuotam apie nusikalstamą veiką, kuria jie įtariami ar kaltinami įvykdę, greitai ir pakankamai išsamiai, kad būtų užtikrintas teisingas procesas ir sudaromos sąlygos veiksmingai pasinaudoti teise į gynybą. To paties straipsnio 3 dalyje taip pat nurodyta, jog valstybės narės užtikrina, kad ne vėliau kaip iki kaltinimų esmės perdavimo teismui būtų suteikta išsami informacija apie kaltinimą (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. gegužės 14 d. sprendimas byloje *Amtsgericht Kehl* Nr. C-615/18). Be to, Direktyvos 6 straipsnio 4 dalis numato, kad jei kaltinimų pobūdis keičiasi, įtariamasis privalo būti apie tai informuotas tam, kad galėtų efektyviai gintis. Taigi, Direktyva nustato minimalius standartus, kad visose valstybėse būtų užtikrintos vienodos garantijos, taip pat užtikrina sąžiningą baudžiamąjį procesą ir veiksmingą teisę į gynybą.

Apibendrinant galima teigti, kad kaltinamasis aktas yra vienas svarbiausių baudžiamojo proceso dokumentų, kurį būtina surašyti laikantis baudžiamojo proceso teisės aktų. Jame suformuluotas kaltinimas apibrėžia bylos nagrinėjimo ribas teisme, todėl turi jis būti aiškiai, konkrečiai ir išsamiai suformuluotas. Siekiant užtikrinti kaltinamojo teisę į gynybą, svarbu, kad kaltinime būtų nurodytas kaltinimo pagrindas, t. y. veiksmai, kuriuos jis padarė ir kuriais grindžiamas kaltinimas, taip pat turi būti pateikta šių veiksmų teisinė kvalifikacija. Asmens teisė žinoti, kuo jis yra įtariamas ar kaltinamas yra esminė teisė į gynybą dalis, todėl ši teisė detaliai reglamentuota ne tik nacionaliniuose, bet ir tarptautiniuose aktuose. EŽTT, ESTT ir Lietuvos Respublikos nacionaliniai teismai skiria didelį dėmesį šios teisės užtikrinimui, nuolat plėtodami teismų praktiką. Ypač svarbu, kad ši teisė būtų užtikrinama jau ikiteisminio tyrimo metu, kai asmeniui įteikiamas pranešimas apie įtarimą. Prokuroras, surašęs kaltinamąjį aktą, iki bylos perdavimo teismui kaltinamojo akto nuorašą pasirašytinai įteikia kaltinamajam, o jo sutikimu nuorašas gali būti

išsiunčiamas elektroninių ryšių priemonėmis arba įteiktas perkeliant į elektroninę laikmeną. Keičiant kaltinimą bet kuriame baudžiamojo proceso etape, būtina laikytis atitinkamų procedūrų ir principų, kad būtų užtikrintos į gynybą ir teisingą teisimą kaltinamojo teisės.

2. KALTINIMO KEITIMAS TEISME

Šioje darbo dalyje analizuojamos bylos nagrinėjimo teisme ribos, atskleidžiant kaltinimo ribų sampratą, turinį. Taip pat detaliai nagrinėjama kaltinimo keitimo teisme procedūra, remiantis BPK 255 ir 256 straipsnių reglamentavimu bei naujausia Lietuvos teismų praktika. Aptariami probleminiai aspektai, susiję su tuo, kokie subjektai gali inicijuoti kaltinimo keitimą, bei problemos, susijusios su kaltinimo modifikacijomis.

2.1. Bylos nagrinėjimo teisme ribos

Nagrinėjant bylą teisme svarbiausias yra teismo veiklos ribų klausimas, kitaip tariant, kiek plačiai bei kaip teismas turi nagrinėti bylą. Siekiant užtikrinti sklandžią baudžiamojo proceso eigą ir apsaugoti visų proceso dalyvių, įskaitant kaltinamąjį, teises, būtina griežtai laikytis kaltinimo ribų teismo proceso metu. LAT praktikoje pabrėžiama: „<...> konkrečias bylos nagrinėjimo teisme ribas apibrėžia kaltinamasis aktas ir teisėjo nutartis bylą perduoti nagrinėti teisiamaajame posėdyje. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-114-699/2017).

Bylos nagrinėjimo teisme ribų samprata apibrėžta BPK 255 straipsnio 1 dalyje: „Byla teisme nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir tik dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiamaajame posėdyje.” (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Teismų praktikoje nurodoma, kad „Ši imperatyvi nuostata teismų praktikoje suprantama kaip draudimas teismui išnagrinėti bylą ir priimti nuosprendį dėl tų asmenų, kurie nėra kaltinamieji, ar pripažinti juos kaltais dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių jie neperduoti teismui.” (Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. kovo 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-89-658/2024). LAT akcentuoja, kad nagrinėjimo teisme ribos yra aiškūs teisiniai rėmai, į kuriuos teismas turi orientuotis nagrinėdamas bylą. Konstitucinė pareiga – vykdyti teisingumą – įpareigoja teismą išspręsti bylą pagrįstai, teisėtai ir teisingai, neperžengiant kaltinimo ribų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203/2008).

Kaip jau buvo minėta, konkrečias bylos nagrinėjimo teisme ribas apibrėžia ne tik kaltinamasis aktas, bet ir teisėjo nutartis bylą perduoti nagrinėti teisiamaajame posėdyje. Reiktų pažymėti, kad „BPK numato galimybę bylos parengimo nagrinėti ir nagrinėjimo teisme metu bylas išskirti ar sujungti, jeigu tai padeda greičiau išnagrinėti sujungtas ar išskirtas bylas.” (BPK 232 straipsnio 4 punktas, 234 straipsnio 4 dalis, 254 straipsnio 1 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje

byloje Nr. 2K-264-139/2015). Priėmus nutartį, numatytą BPK 323 straipsnio 4 punkte: „išskirti bylą į kelias ar kelias bylas sujungti į vieną”, tokiu atveju, kaltinimo ribos gali kisti: išskyrus bylas – kaltinimo ribos siaurėtų, o sujungus bylas – kaltinimo ribos gali išsiplėsti tiek kaltinamųjų, tiek inkriminuojamų nusikalstamų veikų atžvilgiu. Pavyzdžiui, Lazdijų rajono apylinkės teismas bylos parengimo nagrinėti metu susipažino su baudžiamosiomis bylomis ir priėmė nutartį jas sujungti, nes „<...> abiejose baudžiamosiose bylose yra tas pats kaltinamasis, tas pats prokuroras, surašęs kaltinamuosius aktus, <...> sujungus šias dvi baudžiamąsias bylas bus <...> koncentruočiau ir ekonomiškiau atskleistos nusikalstamos veikos. Įvertinus šiuos argumentus, baudžiamoji byla Nr. 1-145-743/2014, kurioje I. V. kaltinamas pagal BK 236 straipsnio 1 dalį, 140 straipsnio 2 dalį ir baudžiamoji byla Nr. 1-147-743/2014, kurioje I. V. kaltinamas pagal BK 178 straipsnio 2 dalį sujungtinos į vieną bylą, paliekant Nr. 1-145-743/2014” (Lazdijų rajono apylinkės teismo 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-145-743/2014). Priėmus nutartį kelias bylas sujungti į vieną yra priimama nutartis perduoti bylą nagrinėti teisiama jame posėdyje, kuri ir nubrėžia bylos nagrinėjimo teisme ribas. Be to, reiktų pastebėti, kad praktikoje bylos išskiriamos paprastai tais atvejais, kai kaltinamasis suserga ir negali dalyvauti procese arba kai kaltinamasis pasislepia ir pan. (Goda *et al.*, 2011, p. 394).

BPK 255 straipsnio 1 dalyje numatytą nuostatą dėl bylos nagrinėjimo ribų LAT teisėjų kolegija aiškina taip: „<...> bylos nagrinėjimo teisme ribos apibrėžtos pagal subjektus (asmenis, dėl kurių nagrinėjama byla) ir dalyką (faktinį ir teisinį bylos turinį)” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-199-719/2022). Labai svarbu suprasti, kad reikalavimas nagrinėti bylą tik dėl tų kaltinamųjų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiama jame posėdyje, reiškia, kad teismas nagrinėja bylą ir priima nuosprendį tik dėl tų asmenų, kuriems prokuroras oficialiai pareiškia kaltinimus kaltinamajame akte ir dėl kurių byla buvo perduota nagrinėti į teismą. Kitaip sakant, jei baudžiamojo proceso metu paaiškėja, kad nusikalstamą veiką galėjo padaryti ir kiti asmenys, kurie nebuvo kaltinamieji byloje, teismas negali jų atžvilgiu priimti nuosprendžio. Tačiau, sprendžiant klausimą dėl kaltinamojo ar kaltinamųjų baudžiamosios atsakomybės, šis reikalavimas nedraudžia teismui analizuoti kitų asmenų elgesio atitikimo teisės aktų reikalavimams (Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių..., 2009).

Tuo tarpu reikalavimas nagrinėti bylą tik dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiama jame posėdyje, reiškia, kad teismas priima nuosprendį tik dėl tų nusikalstamų veikų, kurios buvo inkriminuotos konkrečiam asmeniui. Nuosprendyje negali atsirasti veikų, kurios nebuvo numatytos kaltinamajame akte. Pavyzdžiui, Lietuvos

Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 13 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100-387/2023 konstatavo, kad „Teismai pažeidė ir BPK 255 straipsnio 1 dalies reikalavimus, netinkamai apibrėžė bylos nagrinėjimo ribas ir išėjo už prokurorės A. G. pareikšto kaltinimo ribų. Pirmosios instancijos teismas skundžiamu nuosprendžiu pripažino A. G. pažeidus ne tik trijų kaltinamajame akte nurodytų teisės normų reikalavimus, bet ir padarius kitas nusikalstamas veikas: 1) neužtikrinus darbų saugos reikalavimų laikymosi statybvietėje (*duomenys neskelbtini*) gatvėje; 2) pažeidus Statybos įstatymo 14 straipsnio 1 dalies 14 punkto reikalavimą <...>; 3) statybvietėje nepastačius įspėjamųjų ženklų apie veikiančią elektros oro liniją.” Taigi, nurodyta byla patvirtina, kad teismas negali peržengti kaltinimų ribų ir nuteisti asmenį dėl veikų, kurios nebuvo kaltinime.

Tiriant įrodymus teisme ir aiškinantis bylos aplinkybes gali paaiškėti, kad prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos neišsiaiškino tam tikrų aplinkybių, kurios vėliau buvo nustatytos teisiame posėdyje, ar kaltinamajame akte netiksliai formulavo kaltinimą ir kvalifikavo kaltinamojo veiksmus. Esant tokiai situacijai baudžiamasis įstatymas numato galimybę teisme pakeisti kaltinimą nurodytą kaltinamajame akte (Goda *et al.*, 2011, p. 397). Norint pakeisti kaltinimą teisme labai svarbu laikytis įstatyme numatyto reglamentavimo, kad nebūtų pažeistos teisės į gynybą. Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime pripažino „BPK 255 straipsnio 2 dalyje (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 4 dalyje (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos) nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį galima nuteisti kaltinamąjį pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme, kai kaltinamasis apie tokią galimybę iš anksto nėra informuojamas teisiame posėdyje, prieštaraujančiu Konstitucijos 31 straipsnio 2, 6 dalims bei konstituciniam teisinės valstybės principui.” 2014 m. vasario 3 d. G. Goda konferencijoje „Konstituciniai imperatyvai keičiant kaltinimą teisme“ teigė, kad nors BPK teisinis reguliavimas nenumatė pareigos įspėti kaltinamąjį apie galimą kaltinimo keitimą į lengvesnį, praktika buvo kitokia ir LAT formavo taisykles, kad toks įspėjimas yra būtinas tam, kad nebūtų pažeista kaltinamojo teisė į gynybą ir išvengta „staigmenos gynybai“ (Goda, 2014). Konstitucinis Teismas pritardamas LAT argumentams ir remdamasis EŽTT jurisprudencija, priėjo prie išvados, kad tuo metu galiojantis teisinis reguliavimas prieštaravo Konstitucijai. Be to, šis Konstitucinio Teismo nutarimas yra išskirtinis, nes paprastai įstatymų konstitucingumo bylose ginčijamas tam tikras teisinis reguliavimas. Tačiau nagrinėjamu atveju pareiškėjai ginčijo ne patį BPK 255 straipsnio 2 dalyje (2003

m. balandžio 10 d. redakcija) įtvirtintą teisinį reguliavimą, o tai, kad jame nėra nustatyta to, kas, jų nuomone, turėtų būti. Kitaip tariant, ši byla iškėlė legislatyvinės omisijos – teisės spragos – problemą. Konstitucinis Teismas savo praktikoje ne kartą yra konstatavęs, kad teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, reiškia, jog tam tikri visuomeniniai santykiai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra sureguliuoti nei konkrečiame teisės akte (jo dalyje), nei kituose teisės aktuose, nors egzistuoja poreikis tuos santykius teisiškai reglamentuoti. Legislatyvinės omisijos atveju teisinis reguliavimas, atsižvelgiant į Konstitucijos nustatytus teisės sistemos nuoseklumo ir vidinio neprieštaravimo imperatyvus bei nagrinėjamų visuomeninių santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte ar jo dalyje, nes tai reikalauja aukštesnės galios teisės aktas – *inter alia* pati Konstitucija (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas). Taigi, Konstitucinis Teismas išaiškino, jog kaltinamasis privalo būti informuotas ir tada, kai jis gali būti nuteistas pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriuo nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės. Iki šio Konstitucinio Teismo nutarimo tokia pareiga nustatyta nebuvo. Todėl galiojančia BPK 255 straipsnio 2 dalies redakcija įtvirtinta, kad „Kaltinamasis negali būti nuteistas dėl nusikalstamos veikos, kuri buvo perkvalifikuota, arba dėl nusikalstamos veikos, kurios faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytųjų, jeigu apie tokią galimybę teisiamajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta.” (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Tokiu teisiniu reguliavimu sudaromos prielaidos užtikrinti kaltinamojo teisę žinoti kaltinimą, garantuoja pakankamas procesines priemones gintis nuo pareikšto kaltinimo ir užtikrina galimybę jomis pasinaudoti. Nepranešus kaltinamajam ar jo gynėjui apie kaltinimo pakeitimą būtų pažeistas rungimosi principas. Mokslinėje literatūroje rungimosi principas vienas svarbiausių baudžiamajame procese, nes jis suteikia gynybos ir kaltinimo šalims lygiomis teisėmis varžytis procese ginant savo interesus (Jurka *et al.*, 2009, p. 116). Taigi, 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu Konstitucinis Teismas suformulavo atitinkamus reikalavimus kaltinimo keitimui, nepriklausomai nuo to, ar kaltinimas keičiamas į sunkesnį, ar į švelnesnį.

Taigi, bylos nagrinėjimo teisme ribų laikymasis yra fundamentali baudžiamojo proceso nuostata, užtikrinanti teisėtą, pagrįstą ir teisingą procesą. Tačiau praktikoje neretai iškyla situacijų, kai teisiamajo posėdžio metu paaiškėja naujos aplinkybės, leidžiančios manyti, jog kaltinamasis aktas buvo suformuluotas netiksliai ar net neteisingai. Tokiais atvejais atsiranda būtinybė koreguoti kaltinimą, siekiant teisingo bylos išsprendimo. Šis procesas yra griežtai reglamentuotas siekiant išlaikyti rungimosi principą ir užtikrinti

kaltinamojo teisę į gynybą. Todėl kaltinimo pakeitimas galimas tik laikantis baudžiamojo proceso normų, kurios garantuoja, kad kaltinamasis būtų tinkamai informuotas apie pasikeitusį kaltinimą ir turėtų realią galimybę gintis. Tokiu būdu teismo veikla išlieka teisinių rėmų ribose, o kartu sudaromos sąlygos priimti teisingą, faktinėmis bylos aplinkybėmis ir teisės normomis pagrįstą sprendimą.

2.2. Kaltinimo keitimo pagrindai

Keičiant kaltinimą teisme labai svarbu tinkamai taikyti BPK 255, 256 straipsnių nuostatas. Šių reikalavimų esmė – teisinio tikrumo kaltinamajam užtikrinimas ir sudarymas galimybės adekvačiai gintis (Pakštaitis, 2024, p. 101). BPK 256 straipsnyje nustatyta kaltinimo keitimo procedūra, nurodomi subjektai, turintys įgaliojimus ją keisti, bei nurodoma, kokie kaltinimo elementai gali būti keičiami. Baudžiamojo proceso įstatyme numatyta, kad gali būti keičiamos tiek faktinės aplinkybės, tiek nusikalstamos veikos kvalifikacija.

2.2.1. Faktinės aplinkybės

Kasacinis teismas pažymi, kad „situacijos, kai, paaiškėjus naujų aplinkybių, kaltinamuoju aktu asmeniui pareikštą kaltinimą tenka tikslinti, baudžiamosiose bylose nėra retos. Jei toks kaltinimo pakeitimas atliekamas laikantis BPK nustatytų taisyklių, asmens teisė žinoti kaltinimą, teisė į gynybą ir kiti konstituciniai tinkamo proceso principai nepažeidžiami” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-34-1073/2024). Akivaizdu, kad šis institutas praktikoje yra labai aktualus, todėl dėl šios priežasties svarbu išanalizuoti kaltinimo keitimo procedūrą.

BPK 256 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad prokuroras ir nukentėjusysis turi teisę iki įrodymų tyrimo pabaigos pateikti rašytinį prašymą kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis. BK 256 straipsnio 2 dalis numato, kad tie patys subjektai gali teikti rašytinį prašymą pakeisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimą. Pažymėtina, kad po Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 13 d. nutarimo buvo pripažinta, kad teismas gali keisti ne tik nusikalstamos veikos kvalifikavimą, bet ir savo iniciatyva koreguoti kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos faktines aplinkybes. Taigi, BPK 256 straipsnyje „<...> įtvirtinti du kaltinimo keitimo teisme atvejai: 1) pagal prokuroro ar nukentėjusiojo rašytinį prašymą; 2) teismo iniciatyva. Bet kuriuo atveju teismui tenka pareiga apie tai, kad yra pagrindas manyti, jog kaltinime nurodyta veika gali būti perkvalifikuota ar kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės gali būti pakeistos iš esmės skirtingomis, nedelsiant pranešti nagrinėjimo teisme dalyviams ir informuoti apie teisę prašyti pertraukos pasirengti

gynybai.” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-236-648/2020).

Labai svarbu aptarti naujausią kasacinio teismo praktiką, susijusią su tuo, ar civilinis ieškovas turi teisę pateikti rašytinį prašymą kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, nors BPK 256 straipsnyje šiam subjektui teisės reikšti tokį prašymą yra nenumatyta. LAT baudžiamojoje byloje konstatavo, kad „<...> nėra pagrindo sutikti su kasatoriaus teiginiu, kad prašymas pakeisti kaltinimą nagrinėjamoje byloje buvo pateiktas, nesilaikant BPK nustatytos tvarkos, t. y. jį pateikė civilinės ieškovės atstovas, kuriam BPK 256 straipsnyje nenustatyta teisė teikti tokį prašymą. Pirmosios instancijos teismas teisiamojo posėdžio metu dėl analogiško nuteistųjų gynėjos argumento pagrįstai nurodė, kad civilinės ieškovės atstovas turi teisę išreikšti savo poziciją dėl veikos kvalifikavimo ir faktinių aplinkybių, o teismas turi diskreciją į šią poziciją atsižvelgti, priimdamas baigiamąjį procesinį dokumentą. Apie galimą kaltinimo keitimą nuteistieji buvo informuoti iš anksto, nė vienas iš jų teisiamajame posėdyje nepareiškė, kad civilinės ieškovės atstovo prašyme dėl kaltinimo keitimo nurodytos aplinkybės jiems neaiškios, nesuprantamos, taip pat neprašė bylos nagrinėjime skelbti pertraukos pasiruošti gynybai, atsižvelgiant į galimus kaltinimo pakeitimus. Be to, teismo padaryti kaltinimo pakeitimai neturėjo įtakos nuteistiesiems inkriminuotos nusikalstamos veikos kvalifikavimui, bausmėms ar kitoms teisinės reikšmės gynybai turinčioms aplinkybėms. Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, darytina išvada, kad šioje byloje BPK 255, 256 straipsnių reikalavimai ir su jais susijusios nuteistųjų procesinės teisės nebuvo pažeisti.“ (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2024 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-34-1073/2024). Autorės vertinimu, šis kasacinio teismo išaiškinimas rodo, kad teismas neapsiriboja teisės normų aiškinimu, bet ir faktiškai jas kuria. BPK 256 straipsnyje nėra įtvirtinta civilinio ieškovo teisė inicijuoti kaltinimo keitimą. Be to, tokis ydingas LAT aiškinimas kelia grėsmę, nes teismai šiuo sprendimu vadovausis sprenddami kitas bylas, pavyzdžiui, 2025 m. sausio 30 d. Kauno apygardos teismas vadovavosi šiuo LAT išaiškinimu ir konstatavo, kad baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai nebuvo padaryti (Kauno apygardos teismo 2025 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-11-593/2025). Taigi, akivaizdu, kad LAT suformuluota praktika jau daro įtaką žemesnių instancijų sprendimams. Toks išaiškinimas gali kelti baudžiamojo proceso dalyvių teisių pažeidimus, todėl, norint išvengti jų, būtina aiškiai reglamentuoti civilinio ieškovo vaidmenį, atitinkamai keičiant BPK 256 straipsnio 1 ir 2 dalies nuostatas ir suteikiant teisę civiliniam ieškovui pateikti rašytinį prašymą. Be to, apie šį LAT išaiškinimą savo įžvalgas pateikė doc. dr. R. Merkevičius „Infolex“ savaitės apžvalgoje Nr. 312, pažymėdamas, kad

„LAT noras „kurti įstatymines nuostatas“ ar „tobulinti įstatymų leidėjo sukurtas teises nuostatas“, matyt, yra nepasotinamas. Nors, kam to reikia, suvokti sunku. Juolab, kai tą pačią procesinę išvadą *in concreto* pagrindžia kiti dalykiniai procesiniai argumentai.” (Merkevičius, 2024).

BPK 256 straipsnyje 1 dalyje ir 2 dalyje numatyta, kad nukentėjusysis ir prokuroras turi teisę iki įrodymų tyrimo pabaigos pateikti rašytinį prašymą kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės pakeisti iš esmės skirtingomis. Vis dėlto įstatymas nereglamentuoja šio prašymo nagrinėjimo sąlygų bei tvarkos, taip pat nenumato pagrindų, dėl kurių tinkamai surašytas prokuroro prašymas gali būti nepritęs prie bylos medžiagos. Teismas gali atmesti tokį prašymą tik tuo atveju, jei jis neatitinka BPK 256 straipsnyje nustatytų reikalavimų, pavyzdžiui, kai jame nėra nurodytos iš esmės skirtingos faktinės aplinkybės. Vien tai, kad prokuroras savo prašymą įvardija kaip „kaltinimo patikslinimą“ ar „patikslintą kaltinimą“, nors tokia terminologija nėra tiesiogiai numatyta BPK normose, nesudaro pagrindo atmesti prašymą, jei iš jo turinio matyti, kad jis yra pagrįstas ir atitinka teisės aktų reikalavimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-500/2008). Prokuroras, siekdamas pakeisti kaltinimą konkrečioje byloje, privalo parengti formalų prašymą, kuriame turi būti nurodomas pavadinimas, prašymo pakeisti kaltinimą motyvai ir naujo kaltinimo tekstas. Ypač svarbu, kad prašymo argumentacija būtų išsami ir pagrįsta, nurodant, kokios konkrečios faktinės aplinkybės buvo nustatytos atliekant įrodymų tyrimą ir kodėl jos skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytų. Praktikoje susiduriama su problema, kad prokurorų teikiami prašymai dažnai yra formuluojami pernelyg lakoniškai, neišsamiai ir nemotyvuojant. Tokie trūkumai sukelia sunkumų kitiems proceso dalyviams tinkamai įvertinti kaltinimo korekcijas, ypač tais atvejais, kai į bylą įstoja naujas valstybinis kaltintojas. Pastarasis turi turėti galimybę aiškiai suprasti kaltinimo pakeitimo motyvus, neinvestuodamas neproporcingai daug laiko į išsamią visos bylos medžiagos analizę. Atsižvelgiant į tai būtina užtikrinti, kad prokurorų teikiamuose prašymuose būtų laikomasi aiškios ir argumentuotos struktūros. Kiekvienas prašymas turėtų išsamiai pagrįsti tiek faktinių aplinkybių pakeitimą, tiek galimą nusikalstamos veikos kvalifikavimo koregavimą, siekiant išvengti teisinio neapibrėžtumo ir užtikrinti sklandžią baudžiamojo proceso eigą.

Nukentėjusysis (ar jo atstovas) taip pat turi teisę teismui teikti rašytinį prašymą dėl faktinių aplinkybių ar jos kvalifikavimo pakeitimo teisme, tačiau toks prašymas taip pat turi būti pagrįstas ir toks prašymas turi būti pateikiamas vadovaujantis BPK 256 straipsnio reikalavimais. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad „nukentėjusiojo rašytinis

prašymas pakeisti kaltinimą <...> nėra absoliučiai privalomas bylą nagrinėjančiam teismui ir gali būti teismo atmestas dėl to, kad prašyme nėra nurodytos iš esmės skirtingos aplinkybės <...> ir dėl kitų aplinkybių, tarp kurių, kolegijos nuomone, yra ir ta, kai prašoma kaltinimą pakeisti taip, kad jis papildomas nauja nusikalstama veika.” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-482/2013). Teismas gavęs, nukentėjusiojo prašymą pakeisti kaltinimą, privalo įvertinti jo pagrįstumą. Kauno apygardos teismas, nagrinėdamas nukentėjusiojo prašymą, lygino jame nurodytas aplinkybes su jau pareikštu kaltinimu ir nustatė, kad jokių naujų reikšmingų duomenų, galinčių pakeisti Ž. K. veiksmų teisinį vertinimą, nebuvo pateikta. Prašymas buvo papildytas tik subjektyviais nukentėjusiojo vertinimais dėl tyčios buvimo, tačiau jie nebuvo paremti jokiais objektyviais duomenimis. (Kauno apygardos teismo 2017 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-29-175/2017). Tačiau jeigu nukentėjusiojo prašymas yra tinkamai parengtas ir pagrįstas, jį teismas priima. Pavyzdžiui, „Teismo vertinimu, nukentėjusiojo pareikštas prašymas dėl kaltinimo pakeitimo yra pagrįstas ir G. Z. padaryti nusikalstami veiksmai turi būti kvalifikuojami pagal BK 286 straipsnį ir 284 straipsnio 1 dalį. Nukentėjusiojo kaltinime pagrįstai nurodytos ir faktinės aplinkybės dėl necenzūrinių žodžių vartojimo, bandymo nukentėjusiajam suduoti į galvą, taip pat bandymo pasišalinti, po to, kai kaltinamajam pavyko išlipti iš autobuso, tačiau pasišalinimui sukliudė nukentėjusiojo sugriebimas kaltinamajam už drabužių.” (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1635-932/2015). Kitoje byloje LAT konstatavo, kad nukentėjusiojo atstovas pagrįstai pasinaudojo jam suteikta teise pateikti raštišką prašymą dėl kaltinamajame akte nurodytos R. J. veikos faktinių aplinkybių pakeitimo iš esmės skirtingomis ir R. J. veikos perkvalifikavimo iš BK 138 straipsnio 1 dalies į BK 138 straipsnio 2 dalies 8 punktą ir 284 straipsnio 1 dalį. LAT pažymėjo, kad buvo tinkamai užtikrinta kaltinamojo teisė žinoti jam pareikštą kaltinimą, nes teismas, gavęs tokį prašymą ir išklausęs proceso dalyvių nuomonių, nutarė jį patenkinti protokoline teismo nutartimi (nutartimi, kuri buvo įrašyta į teisiamojo posėdžio protokolą), įteikė proceso dalyviams prašymo nuorašus ir pranešė kaltinamajam ir jo gynėjui apie teisę prašyti pertraukos, kuria šie pasinaudojo. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-371-696/2015). Minėti pavyzdžiai patvirtina, kad tinkamai motyvuotas nukentėjusiojo prašymas dėl kaltinimo pakeitimo gali būti tenkinamas, jei atitinka baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimus ir nepažeidžia kaltinamojo teisės į gynybą, užtikrinant jo teisę būti informuotam apie pakeistą kaltinimą bei pasiruošti gynybai.

Svarbu pažymėti, kad pateikus prašymą dėl nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių keitimo ar dėl nusikalstamos veikos perkvalifikavimo, teismas nuosprendyje gali palikti kaltinamajame akte nurodytos veikos faktines aplinkybes, tiek išnagrinėjus bylą, nurodyti, kad kaltinamasis yra pripažįstamas kaltu remiantis kaltinamajame akte pateiktu veikos kvalifikavimu. Kitaip tariant, teismas nėra saistomas prokuroro ar nukentėjusiojo pateiktais kaltinimo pakeitimo prašymais ir gali priimti nuosprendį pagal pirminį kaltinimą arba atsižvelgti į bylos nagrinėjimo metu išdėstytus naujus kaltinimus. Be to, BPK 256 straipsnyje nėra nustatyta, kiek kartų galima teikti prašymų dėl kaltinimo keitimo, vadinasi, kaltinimas gali būti keičiamas daug kartų. Teismas turi diskreciją pasirinkti, pagal kurią kaltinimo versiją priimti nuosprendį, o teisės aktai nenumato teismo pareigos iš anksto informuoti, kuria kaltinimo versija remiantis byla bus nagrinėjama toliau. Esant tokiam teisiniam reguliavimui, gynyba išvelgia problemą – ar tokiu atveju, kai yra galimybė taikyti skirtingus kaltinimus, nėra pažeidžiama asmens teisė į gynybą, nes net jei kaltinamasis žino galimas kaltinimo modifikacijas, pritaikyti gynybos strategiją taip, kad tiktų ginantis nuo kelių kaltinimo modifikacijų vienu metu gali būti sudėtinga. Pavyzdžiui, kasaciniame skunde teigiama, kad nuteistoji viso proceso metu turėjo gintis nuo keturių skirtingų kaltinimų, o tokia kaltinimo keitimo gausa, anot gynėjo, reiškia, jog neįvyko sąžiningas ir teisingas bylos nagrinėjimas. Gynėjas pabrėžia, kad nuteistoji turėjo gintis nuo kaltinimo modifikacijų nesant teisinio tikrumo ir apibrėžtumo dėl to, kokios apimties kaltinimas yra formuojamas. Esant tokiai situacijai, gynėjas nurodo, kad neįmanoma realizuoti teisės į gynybą, nes kaltinamasis yra priverstas gintis nuo bet kokio kaltinimo modifikacijos. Šioje byloje LAT išplėstinė septynių teisėjų kolegija konstatavo, kad „Vien aplinkybė, kad šios instancijos teisme du kartus buvo keičiamas (tikslinamas) kaltinimas, nesudaro pagrindo daryti išvadą, jog esmingai buvo pažeista R. A. ir A. C. teisė į gynybą, nes, remiantis bylos duomenimis, jų gynyba nebuvo kitokia. Nuteistieji visose baudžiamosios bylos stadijose žinojo, dėl kokios veikos padarymo, kokiomis aplinkybėmis jie yra įtariami ir vėliau kaltinami, kokia veika jiems inkriminuojama; žinojo apie prokuroro paduotą apeliacinį skundą, taip pat prašymus, kuriais buvo prašoma pakeisti (patikslinti) kaltinime nurodytas faktines bylos aplinkybes, o jų veikas kvalifikuoti iš esmės taip, kaip buvo nurodyta kaltinamajame akte, nuteistųjų gynėjai taip pat teikė apeliacinius skundus dėl nuteistiesiems perkvalifikuotos veikos. Taigi, išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, gynyba turėjo galimybę ginčyti kaltinimą tiek fakto, tiek ir teisės aspektu” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-162-303/2019).

Analizuojant bylas pastebima, kad gynyba tiek kasaciniame skunde (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-51-507/2017), tiek apeliaciniuose skunduose (Šiaulių apygardos 2019 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-98-744/2019; Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-442-495/2016) prašo kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar BPK 256 straipsnio 1 ir 2 dalys (2015 m. birželio 23 d. įstatymo redakcija), kuriose įtvirtintas teisinis reguliavimas leidžia nuosprendyje palikti ir kaltinamajame akte nurodytas veikos faktines aplinkybes bei jų teisinį vertinimą ar veikos kvalifikavimą, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 6 dalims, konstituciniams teisingumo ir teisinės valstybės principams. Tačiau tokie prašymai kreiptis į Konstitucinį Teismą buvo atmesti, nurodant: „Nagrinėjamoje byloje teismai, neturėdami abejonų dėl taikomų nuostatų atitikties Konstitucijai, pagrįstai netenkino prašymų dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą. Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija taip pat neturi pagrindo tokio prašymo tenkinti. Išsamūs išaiškinimai dėl kaltinimo keitimo nagrinėjant bylą teisme taisyklių santykio su Konstitucija yra pateikti Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime. Nėra pagrindo manyti, kad Konstitucinis Teismas galėtų prieštaraujančiomis Konstitucijai pripažinti galiojančios redakcijos BPK 255, 256 straipsnių nuostatas kasatoriaus nurodomais aspektais.” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-51-507/2017). Gynybos pozicija aiški – ji siekia, kad įstatymų leidėjas pakeistų teisinį reguliavimą, pavyzdžiui, įpareigodamas teismą iki įrodymų tyrimo pabaigos įvertinti visus prašomus kaltinimo pakeitimus ir nuspręsti, pagal kurį konkretų kaltinimą bus toliau nagrinėjama byla bei priimamas nuosprendis. Tokia tvarka, viena vertus, užtikrintų kaltinamojo teisę tiksliai žinoti, kuo jis yra kaltinamas, ir sudarytų sąlygas efektyviau pasiruošti gynybai, tačiau, kita vertus, tai nepagrįstai apribotų teismo galimybes siekti teisingumo, nes bylos nagrinėjimo eigoje gali paaiškėti naujų aplinkybių ar klaidų, darančių įtaką kaltinimo formulavimui. Sistemiskai vertinant baudžiamojo proceso principus, toks teisinis reguliavimas būtų nepagrįstas. Jei teismas dar prieš išnagrinėdamas visas bylos aplinkybes iš anksto apsispręstų dėl kaltinimo formulotės teisingumo, tai galėtų kelti pagrįstų abejonų dėl jo nešališkumo bei sudarytų prielaidas išankstinei nuomonei apie bylos baigtį. Be to, dėl kelių kaltinimų egzistavimo kasacinio teismo praktikoje pasisakoma, kad situacijos, kai dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių tenka tikslinti kaltinimą, yra įprastos. Jei kaltinimo pakeitimai atliekami laikantis BPK nustatytų taisyklių, daugiau nei vieno kaltinimo dokumento buvimas byloje nėra laikomas kaltinamojo teisės žinoti savo kaltinimą pažeidimu, nes visi kaltinimo dokumentai vertintini kaip vientisa visuma (Lietuvos

Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-489/2022). Taigi, šiuo metu galiojantis reguliavimas yra tinkamas ir neprieštarauja Konstitucijai ir baudžiamojo proceso principams.

BPK 256 straipsnis numato ne tik tai, kas gali inicijuoti kaltinimo keitimą, bet ir numato, kas konkrečiai gali būti keičiama. Keičiant kaltinimą teisme BPK 256 straipsnio 1 dalis numato, kad gali būti keičiamos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės. Nagrinėjant bylą teisme gali paaiškėti, kad kaltinamajame akte nurodytos faktinės aplinkybės neatitinka nustatytų bylos nagrinėjimo metu, tačiau tai savaime nereiškia, jog būtina taikyti kaltinimo keitimą reglamentuojančias teisės normas. „Nusikalstamos veikos faktinėmis aplinkybėmis laikomos kaltinamajame akte nurodytos nusikalstamos veikos padarymo vieta, laikas, būdas, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės, kurios individualizuoja kaltinamojo padarytą veiką, sudaro pagrindą ją kvalifikuoti kaip nusikalstamą ar turi reikšmės skiriant bausmę. Teismas, nustatęs kitokias nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, nei nurodytos kaltinamajame akte, kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia, ar šios naujos aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nurodytųjų kaltinamajame akte, ar skiriasi ne iš esmės.” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-89-689/2020). BPK 255 straipsnio 2 dalis ir 256 straipsnio 1 dalis nurodo, kad faktinės aplinkybės turi skirtis iš esmės nuo kaltinamajame akte išdėstytų. Kasacinio teismo praktikoje nurodoma, jog paprastai faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytųjų, jeigu dėl to keičiasi veikos kvalifikavimas, jos apimtis, o tai lemia griežtesnės bausmės skyrimą ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375-1073/2018); taip pat „<...> kai prisideda tos pačios nusikalstamos veikos epizodai, iš esmės pasikeičia nusikalstamų veikų apimtis, nusikalstamos veikos padarymo laikas, vieta, būdas, nustatoma, kad ji sukėlė kitokius padarinius ar padaryta kitomis aplinkybėmis, nei nurodyta kaltinamajame akte ir pan., jeigu tai turi įtakos veikos kvalifikavimui, bausmei ar kitaip suvaržo kaltinamojo teisę į gynybą.” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-209-942/2022). Taigi, iš esmės skirtingų faktinių aplinkybių sąrašas negali būti baigtinis, nes kiekvienu konkrečiu atveju jos vertinamos individualiai. Neįmanoma numatyti visų galimų variacijų, nes kiekviena byla yra unikali. Be to, teisminėje jurisprudencijoje esminį faktinių aplinkybių skirtumą lemia ne tik jų turinys, bet ir jų įtaka asmens teisinei padėčiai, kaltinimo pobūdžiui bei gynybos strategijai. Dėl šių priežasčių išsamus ir baigtinis iš esmės skirtingų faktinių aplinkybių sąrašas nėra įmanomas.

Ar keičiant nusikalstamos veikos faktines aplinkybes asmens teisė į gynybą būtų suvaržyta, sprendžiama atsižvelgus į bylos aplinkybes ir vertinama, ar gynybos pozicija dėl

pasikeitusių faktinių aplinkybių galėtų būti kitokia (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-112-697/2016). Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 18 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-746/2016 nurodė, pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai byloje naujų faktinių aplinkybių nenustatė – tik konkrečiai nurodė nusikaltimų padarymo įrankį, nurodydami, kad S. S. užpuolime naudojos beisbolo lazda. Kartu atkreipė dėmesį, kad nei pats nuteistasis S. S., nei jo gynėjas dėl nurodytos bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu patikslintos aplinkybės apeliacine tvarka nesiskundė; to jis neskundžia ir kasacine tvarka. Todėl kasacinis teismas konstatavo, kad „nėra pagrindo teigti, jog apeliacinės instancijos teismas, nuosprendyje nurodydamas, kad nuteistasis S. S., padarydamas jam inkriminuotas nusikalstamas veikas, naudojo beisbolo lazda, peržengė kaltinimo ribas ir taip pažeidė BPK 255 straipsnio 2 dalies nuostatas.“ Kitoje byloje kasatorius teigė, kad apeliacinės instancijos teismas, nuteistųjų veiką padalydamas į du skirtingus laikotarpius ir skirtingai kvalifikuodamas jų veiksmus, savo iniciatyva pakeitė kaltinimą, apie tai iš anksto neįspėdamas, taip esmingai pažeisdamas jų teisę į gynybą. Kasacinis teismas pripažino, kad kaltinimo pakeitimas įvyko neįspėjus gynybos iš anksto, tačiau nurodė, kad reikia vertinti šią konkrečią situaciją, ar kaltinimo keitimo procedūrų nesilaikymas laikytinas esminiu, t. y. suvaržiusiu įstatymo garantuotas kaltinamojo (nuteistojo) teises. Galiausiai LAT konstatavo, kad „Nuteistasis V. B. ir juridinis asmuo UAB „Odos gaminiai“ ir Ko savo kaltę dėl jiems pareikšto kaltinimo pagal BK 270 straipsnio 2 dalį iš esmės neigė viso proceso metu. Tuo tarpu, kaip matyti iš skundžiamo teismo nuosprendžio, jiems pareikšto kaltinimo patikslinimas yra susijęs tik su sistemingumo požymio pašalinimu iš tam tikro veikos darymo laikotarpio, o ne su BK straipsnio ir (ar) jo dalies, pagal kurią buvo pareikštas kaltinimas, pakeitimu. Todėl, įvertinus nuteistųjų gynybos poziciją viso proceso metu, nėra pagrindo konstatuoti, kad jų gynyba šioje byloje iš esmės būtų buvusi kitokia, jeigu jiems būtų tekę apeliacinės instancijos teisme gintis nuo patikslinto kaltinimo. Kita vertus, savo nesutikimą su apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje pateiktu faktinių aplinkybių patikslinimu ir jų teisiniu vertinimu kasatorius turėjo galimybę ginčyti kasaciniame skunde, kuris LAT buvo priimtas ir perduotas nagrinėti kasacine tvarka.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-87-303/2023). Taigi, kaltinimo keitimo procedūrų, t. y. BPK 255 ir 256 straipsnių, laikymasis yra labai svarbus siekiant užtikrinti kaltinamojo (nuteistojo) teisę į gynybą. Tačiau teismai ne visada pripažįsta jų nesilaikymą esminiu pažeidimu, lemiančiu baudžiamojo proceso neteisėtumą. Tokia išvada priklauso nuo to, ar faktinių aplinkybių, ar nusikalstamos veikos teisinės kvalifikacijos

pakeitimas galėjo paveikti kaltinamojo gynybos strategiją ir jo galimybes efektyviai gintis. Esminiu procedūrų pažeidimu laikoma tik situacija, kai gynyba neturėjo realios galimybės ginčyti naujai nustatytų aplinkybių ar jų teisinio vertinimo tiek fakto, tiek teisės aspektu. Sprendžiant šį klausimą, būtina įvertinti kaltinamojo poziciją dėl jam pareikšto kaltinimo, gynybos strategiją viso proceso metu bei tai, ar buvo sudarytos sąlygos kasaciniame skunde ginčyti apeliacinės instancijos teismo atliktą kaltinimo tikslinimą ir jo teisinę kvalifikaciją.

2.2.2. Kvalifikavimas

Baudžiamojo proceso kodekso 256 straipsnio 2 dalyje numatyta galimybė keisti nusikalstamos veikos kvalifikavimą. Pažymėtina, kad veikos kvalifikacija yra glaudžiai susijusi su kaltinime nurodytomis faktinėmis aplinkybėmis, nes esminių faktinių aplinkybių pakeitimas dažniausiai lemia ir nusikalstamos veikos kvalifikavimo pasikeitimą. Perkvalifikavimas galimas tiek į sunkesnę, tiek ir į lengvesnę nusikaltimą numatantį baudžiamąjį įstatymą.

Teorijoje išskiriami pagrindai, kada naujai taikoma norma yra švelnesnė už anksčiau pritaikytą. Tradiciškai su švelnesniu įstatymu siejamas teisinės padėties pagerėjimas (Pakštaitis, 2024, p. 97). Remiantis LAT praktika, inkriminuojamos veikos kvalifikavimas keičiamas pritaikant sunkesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą numatantį baudžiamąjį įstatymą, tais atvejais, kai: veika perkvalifikuojama pagal BK Specialios dalies straipsnį (jo dalį, punktą), kuriame įtvirtinta sankcija numato griežtesnę bausmę (pavyzdžiui, didesnę maksimalią laisvės atėmimo bausmę); pritaikomas papildomas BK Specialios dalies straipsnis (jo dalis); pritaikomas BK Bendrosios dalies straipsnis (jo dalis) sunkinantis kaltinamojo teisinę padėtį (pavyzdžiui, vietoje BK 21 straipsnio (rengimasis padaryti nusikaltimą) taikomas BK 22 straipsnis (pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką)); pašalinamas kvalifikavimas pagal BK Bendrosios dalies straipsnį (jo dalį), lengvinantį kaltininko teisinę padėtį (pavyzdžiui, netaikoma BK 28 straipsnio 3 dalis (nusikalstamos veikos padarymas peržengiant būtinąsias ginties ribas)); tęstinė nusikalstama veika perkvalifikuojama į nusikalstamas veikas, sudarančias realią nusikalstamų veikų sutaptį (Girdauskas, 2009, p. 95-96).

Remiantis kasacinio teismo praktika inkriminuojamos veikos kvalifikavimas keičiamas pritaikant baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kai: veika perkvalifikuojama pagal BK Specialiosios dalies straipsnį (jo dalį, punktą), kuriame įtvirtinta sankcija nustato švelnesnę bausmę (pavyzdžiui: mažesnę maksimalią laisvės atėmimo bausmę; tik švelnesnės bausmės rūšis; tokią pačią maksimalią

laisvės atėmimo bausmę, tačiau taip pat – alternatyvias švelnesnes bausmės rūšis, be galimybės taikyti tam tikrą papildomą bausmę); keičiant kvalifikavimą pritaikomas BK Bendrosios dalies straipsnis (jo dalis), lengvinantis kaltininko teisinę padėtį (pavyzdžiui, inkriminuojama baigta nusikalstama veika perkvalifikuojama į pasikėsinimą ją padaryti (BK 22 straipsnis)); perkvalifikuojant inkriminuojamas pavienės nusikalstamos veikos (sudaranti realią sutaptį) į tęstinę nusikalstamą veiką (Girdauskas, 2009, p. 96).

Kalbant apie subjektus, turinčius teisę inicijuoti kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimo pakeitimą, šis klausimas jau buvo išsamiai analizuotas aptariant esminių faktinių aplinkybių keitimą. Dėl šios priežasties šioje dalyje jis nebus nagrinėjamas.

Svarbu pažymėti, kad kai kaltinime keičiamos tiek iš esmės skirtingos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės, tiek veikos kvalifikavimas, teismas apie tai privalo ne tik nedelsiant pranešti nagrinėjimo teisme dalyviams, bet ir informuoti kaltinamąjį ir jo gynėją, kad turi teisę prašyti pertraukos pasirengti gynybai. Remiantis kasacinio teismo išaiškinimais BPK 256 straipsnio 3 dalies nuostata yra imperatyvi, todėl teismas privalo pranešti kaltinamajam ir jo gynėjui apie teisę prašyti pertraukos pasirengti gynybai. Informuoti apie teisę prašyti pertraukos yra teismo pareiga, bet ne diskrecija. Remiantis šiais išaiškinimais LAT byloje konstatavo „<...> jei apeliacinės instancijos teismas tik paklausia proceso dalyvių dėl prašymo pateikimo ir pirmiausia leidžia prokurorui išsakyti savo poziciją dėl galimybės pateikti prašymus, susijusius su galimu kaltinimo keitimu kaltinamajam, bet *expressis verbis* neinformuoja kaltinamojo ir jo gynėjo apie teisę prašyti pertraukos pasirengti gynybai, tai neatitinka BPK 256 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos nuostatos ir reiškia kaltinamojo teisės pasirengti gynybai pažeidimą.” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-73-495/2022). Ar pasinaudoti teise į pertrauką konkrečiu atveju sprendžia gynyba, kadangi šios teisės įgyvendinimas nėra privalomas. Kaltinamasis ir jo gynėjas savarankiškai įvertina, ar papildomas pasirengimo laikas yra būtinas atsižvelgiant į bylos aplinkybes. Jei nusprendžiama šia teise pasinaudoti, teismas nustato konkretų pertraukos laiką (BPK 256 straipsnio 3 dalis).

Kaip ir minėjau, po Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. išaiškinimo buvo pakeista BPK 255 straipsnio 2 dalies nuostata, nenurodant, ar kaltinamasis bus nuteistas pagal lengvesnį ar sunkesnį baudžiamąjį įstatymą, kiekvienu atveju jis turi būti išpėtas teisiame posėdyje apie kaltinimo keitimą. EŽTT nuosekliai laikosi pozicijos, kad „tuo atveju, kai kaltinimas iš esmės pakeičiamas, kaltinamajam turi būti suteikiama tinkama galimybė įgyvendinti savo gynybos teises dėl pakeisto kaltinimo. Šiuo atveju lemiamą reikšmę vertinant gynybos teisių užtikrinimo atitiktį Konvencijai turi būtent kaltinimo

pakeitimo poveikis galimybėms gintis, t. y. vertinama, ar apskritai gynyba dėl pakeisto kaltinimo būtų kitokia.” (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. rugsėjo 25 d. sprendimas byloje *Seliverstov prieš Rusiją* peticijos Nr. 19692/02). Pavyzdžiui, EŽTT byloje *I. H. ir kiti prieš Austriją* konstatavo, kad buvo pažeista teisė į gynybą. Byloje buvo nustatyta, kad Austrijos teismas perkvalifikavo inkriminuojamą veiką iš pagrindinės išžaginimo sudėties į išžaginimą panaudojant smurtą ar grasinimą tuoj pat sukelti didelį pavojų gyvybei ar kūnui ir iš anksto apie tai neįspėjo gynybos. EŽTT pažymėjo, kad teismas turėjo įgaliojimus perkvalifikuoti inkriminuojamą veiką į sunkesnę, bet apie tokį galimą kvalifikacijos griežtinimą kaltinamasis turi būti įspėtas (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. balandžio 20 d. sprendimas byloje *I. H. ir kiti prieš Austriją* peticijos Nr. 42780/98). Tačiau tai dar nereiškia, kad kiekvienu atveju bus nustatyti esminiai BPK pažeidimai. EŽTT byloje *Sipavičius prieš Lietuvą* nustatė, kad „pareiškėjas nežinojo, jog pirmosios instancijos teismas gali perkvalifikuoti jam inkriminuojamą nusikaltimą (piktnaudžiavimą tarnyba) į tarnybos pareigų neatlikimą dėl nerūpestingumo (į lengvesnę nusikalstamą veiką), konstatavo, kad ši aplinkybė neabejotinai pakenkė jo galimybėms gintis nuo tokio kaltinimo; atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjas turėjo galimybę apeliaciniame teisme faktų ir teisės aspektu išdėstyti savo gynybos argumentus dėl pakeisto kaltinimo, kurio sprendimą kasacine tvarka peržiūrėjo LAT, taip pat išnagrinėjęs materialiuosius ir procesinius perkvalifikavimo aspektus ir buvęs kompetentingas užtikrinti pareiškėjo teisių gynimą, kurio šis siekė, Konvencijos pažeidimas šioje byloje nebuvo nustatytas.” (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Sipavičius prieš Lietuvą* peticijos Nr. 49093/99). Taigi, kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiama, ar nuo pasikeitusių kaltinimų gynyba galėtų būti kitokia, tą pažymėjo net tik EŽTT, bet ir Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime.

Ne visada kaltinamajam teisiamejame posėdyje turi būti iš anksto pranešta apie nusikalstamos veikos perkvalifikavimą. Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime nurodė, kad „Situacija, kai iš esmės nekeičiant nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių kaltinamojo veika perkvalifikuojama pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatytų nusikalstamos veikos požymių visuma yra kaltinamajame akte nurodyto baudžiamąjo įstatymo nustatytų požymių visumos dalis, traktuotina kaip nesudaranti prielaidų pažeisti kaltinamojo teisę žinoti kaltinimą ir jo teisę į gynybą”. Tokioje situacijoje kaltinamajam yra sudaromos sąlygos žinoti kaltinimą ir turėti galimybę gintis nuo visų kaltinimo dalių: tiek ginčyti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, tiek atskirus baudžiamajame įstatyme nustatytus nusikalstamos veikos požymius, tiek jų visumą (Lietuvos Respublikos

Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas). Štai byloje apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad nėra jokių duomenų, patvirtinančių nuteistojo tikslą platinti narkotinę medžiagą. Nuteistojo versija, kad narkotines medžiagas jis įsigijo sau asmeniškai vartoti, išnaudojus visas galimybes, nepaneigta. Dėl šios priežasties buvo nuspręsta nuteistojo veiką iš BK 260 straipsnio 2 dalies (neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti) perkvalifikuoti į švelnesnę BK 259 straipsnio 1 dalyje numatytą nusikaltimą (neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti). Teismas perkvalifikavo veiką nepranešęs apie tokį sprendimą nei nuteistajam, nei kitiems proceso dalyviams. Vadinas, kai apeliacinės instancijos teismas pašalina vieną nusikalstamą veiką kvalifikuojantį požymį, tai suteikė pagrindą nuteistojo veiką perkvalifikuoti į švelnesnę baudžiamąją atsakomybę nustatantį BK straipsnį. Kasacinis teismas siekdamas išaiškinti, ar buvo pažeistas baudžiamojo proceso įstatymas, remiasi Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime esančiu išaiškinimu, kurį jau aptariau. Be to nurodo, kad kasacinės instancijos teismas savo praktikoje yra išaiškinęs, kad „kai teismas šalina iš kaltinimo tam tikras faktines aplinkybes ar perkvalifikuoja nusikalstamą veiką ne savo iniciatyva, bet atsižvelgdamas į kaltinamojo ar jo gynėjo teismo proceso metu ar apeliaciniame skunde pateiktą prašymą ir (ar) argumentus, išankstinis proceso dalyvių įspėjimas apie galimą kaltinimo keitimą praranda savo teisinę reikšmę teisei į gynybą užtikrinti“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-51-788/2021, 2K-7-66-788/2022). Kadangi šiuo atveju pats nuteistasis apeliaciniame skunde prašė jo veiką perkvalifikuoti į švelnesnę baudžiamąją atsakomybę nustatantį straipsnį, teismas laikė, kad toks sprendimas nebuvo procesinis netikėtumas nei jam, nei kitiems proceso dalyviams. Atsižvelgdama į tai, teisėjų kolegija konstatavo, kad „apeliacinės instancijos teismas, perkvalifikuodamas nuteistojo R. P. veiką iš BK 260 straipsnio 2 dalies į BK 259 straipsnio 1 dalį, apie tokią galimybę nuteistajam iš anksto nepranešęs, nepadarė baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimo“ ir kad „nuteistojo teisė į gynybą nebuvo suvaržyta, padėtis nebuvo pabloginta, todėl nėra pagrindo konstatuoti BPK 255 ir 256 straipsnių nuostatų pažeidimą“. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-194-719/2023). Taigi, kai kaltinamojo veika perkvalifikuojama į lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, tačiau iš esmės nekeičiant nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių, o nauja kvalifikacija apima kaltinamajame akte nurodytų baudžiamojo įstatymo nustatytų požymių dalį, tai nelaikoma kaltinamojo teisės žinoti kaltinimą ir teisės į gynybą pažeidimu. Tačiau jei perkvalifikavimas susijęs su naujais ar skirtingais nusikalstamos veikos požymiais ar kitomis reikšmingomis aplinkybėmis, palyginti su kaltinamajame akte

nurodytu baudžiamuoju įstatymu, apie tokią galimybę kaltinamajam turi būti pranešta iš anksto teisiamajame posėdyje.

Taigi, norint keisti kaltinimą privaloma laikytis įstatyme numatytų procedūrų, kad nebūtų pažeistos kaltinamojo teisės. Įstatymas numato, kad gali būti keičiamos tiek faktinės aplinkybės, tiek nusikalstamos veikos kvalifikacija. Kaltinimo pakeitimo prašymą turi teisę teikti prokuroras ir nukentėjusysis. Teismas savo iniciatyva taip pat gali keisti veikos faktines aplinkybes ir veikos kvalifikavimą, kai nei prokuroras, nei nukentėjusysis iki įrodymų tyrimo pabaigos neteikia tokio rašytinio prašymo. Apie kaltinimo pakeitimo galimybę kaltinamajam ir jo gynybai privalo būti pranešta ir jeigu reikia, turi būti suteikta pertrauka pasiruošti gynybai.

3. KALTINIMO KEITIMO TEISME PROBLEMATIKA

Šioje darbo dalyje analizuojama teismo įgaliojimai savo iniciatyva keisti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis ir (ar) veikos kvalifikavimą. Taip pat aptariama procedūra kaltinimo keitimo apeliacinės instancijos teisme, kuri yra labai panaši į kaltinimo keitimą pirmosios instancijos teisme, tačiau turi ypatumų, kurie yra susiję su baudžiamojo proceso principais. Detaliai analizuojama problematika, kai apeliacinės instancijos teisme paaiškėja iš esmės skirtingos aplinkybės, kurios lemia nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, o apeliacinio skundo nukentėjusiojo ar prokuroro nėra.

3.1. Teismo kompetencija keičiant faktines aplinkybes ir kvalifikavimą

Kaip jau buvo minėta, prašyti pakeisti kaltinimą turi teisę ir dažniausiai tai daro prokuroras bei nukentėjusysis, tačiau tai yra ne vieninteliai subjektai galintys keisti faktines aplinkybes ir veikos kvalifikavimą. Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime pripažino, kad teismas savo iniciatyva gali pakeisti ne tik veikos kvalifikavimą, bet ir iš esmės pakeisti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes. Teisės doktrinoje buvo keliamas klausimas, ar toks aktyvus teisėjo vaidmuo nepažeidžia Konstitucijoje ir BPK įtvirtintų rungimosi, teisės į gynybą, teismo nešališkumo bei valdžių padalijimo principų, kuriuo atskiriamos teismo ir prokuroro funkcijos. Be to, nėra aišku, koku procesiniu dokumentu teismas turėtų informuoti proceso dalyvius apie galimybę keisti faktines veikos aplinkybes ir veikos kvalifikavimą.

Lietuvos teismų galimybės keisti nusikalstamos veikos kvalifikavimą turi būti vertinamos atsižvelgiant į teismo aktyvumo lygmenį teisminiuose procesuose. Pavyzdžiui, esant teismui aktyviam, jis turi imtis iniciatyvos, kad būtų teisingai pritaikytas baudžiamasis įstatymas, o teismui esant pasyviui, jis yra saistomas kaltinimo pateikto nusikalstamos veikos kvalifikavimo (Milinis, Bilius, 2014, p. 386). Įdomu pastebėti, kad dar 1999 m. gegužės 5 d. nusprendė, kad teismas negali būti aktyvus, nes tai gali kelti abejonių dėl jo nešališkumo. Konstitucinis Teismas išaiškino, kad kai teismas duoda nurodymus tardytojui ar tyrimo institucijai, tarp jų atsiranda procesiniai ryšiai, kurie gali kelti abejonių dėl teismo nešališkumo (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 5 d. nutarimas). Nepaisant šios išsakytos pozicijos, 1999 m. vasario 5 d. Konstitucinis Teismas nurodė, kad baudžiamajame procese nagrinėjant bylas būtina siekti nustatyti materialiąją tiesą, neapsiribojant formalios tiesos nustatymu. Jeigu teismas mato, kad nauji įrodymai yra reikalingi materialiajai tiesai byloje nustatyti, tačiau nesiima jokių

veiksmų, tai reikštų ne teisingumo vykdymą, o atsisakymą vykdyti teisingumą. Be to, pabrėžė, kad „Teismo reikalavimas pateikti naujus įrodymus nereiškia, kad iš prokuroro atimama tardymo institucijos ir tardymo veiklos kontrolės funkcija.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime galutinai įtvirtino teisėjo, kaip aktyvaus baudžiamojo proceso subjekto, statusą, nurodydamas, kad „teismas negali būti suprantamas kaip „pasyvus“ bylų proceso stebėtojas ir kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Norint išsiaiškinti, kiek aktyvus turi būti teismas Lietuvos baudžiamajame procese, reikia analizuoti tiek rungimosi principo turinį, tiek aiškintis, ar teismas bus laikomas nešališku, jeigu jis savo iniciatyva keis nusikalstamos veikos kvalifikavimą (Milinis, Bilius, 2014, p. 386). Rungimosi principas reiškia, kad ir kaltinimas, ir gynyba turi turėti galimybę žinoti ir komentuoti kitos šalies pateiktus paaiškinimus ir įrodymus (Girdauskas, 2004, p. 103). Siekiant išvengti rungimosi principo pažeidimo teismui savo iniciatyva keičiant nusikalstamos veikos kvalifikavimą, yra svarbu užtikrinti šalių galimybę komentuoti tokią galimybę ir daryti įtaką galimam teismo sprendimui. Būtent todėl reikia vertinti ir pačią procedūrą, tai yra kaip teismas tai daro, t. y. ar laikytina, kad teismas įvertinęs byloje ištirtus duomenis ir informavęs šalis apie galimybę keisti kaltinimą bus pažeistas nešališkumo principas. Teismas, būdamas aktyvus proceso dalyvis, privalo informuoti proceso šalis apie nusikalstamos veikos kvalifikavimo keitimo galimybę. Tačiau tokia teismo iškelta prielaida jo paties neįpareigoja, nes teismo pozicija gali kisti išklausius šalių nuomos šiuo klausimu. Taigi, teismas nesudaro šališkumo regimybės, nes tik praneša apie galimybę keisti kaltinimą, tačiau nekonstatuoja fakto, kad kaltinimas bus keičiamas. Be to, teismui keičiant savo iniciatyva kvalifikavimą nėra pažeidžiamas ir teisingumo principas, nes Konstitucinis Teismas yra konstatavęs „teismas turi pareigą ne tik išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes, bet ir teisingai taikyti baudžiamuosius įstatymus, *inter alia* tinkamai kvalifikuoti kaltinamojo padarytą nusikalstamą veiką“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas). Be to, „Teisingas baudžiamojo įstatymo pritaikymas reiškia tinkamą kaltinamojo padarytų nusikalstamų veikų baudžiamąjį teisinį įvertinimą – kvalifikavimą. Tik tinkamai kvalifikavus nusikalstamas veikas gali būti įgyvendinta baudžiamojo proceso paskirtis – teisingai nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį ir nieko nekaltu nuteisti.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-36/2010). Taigi, teismas bylos nagrinėjimo metu nustatęs, kad kaltinamojo veika atitinka kito nusikaltimo ar

baudžiamojo nusižengimo sudėtį, nei nurodyta kaltinamajame akte, privalo veiką perkvalifikuoti, net ir nesant prokuroro ar nukentėjusiojo prašymo. Vadinasi, teismui leidžiant savo iniciatyva keisti nusikalstamos veikos kvalifikavimą tiek į lengvesnį, tiek į sunkesnį nėra pažeidžiami rungimosi ir teismo nešališkumo principai, bet prieš tai proceso šalys turi būti informuotos apie tokią galimybę, suteikiant joms teisę pateikti savo nuomonę dėl to ir paliekant galimybę ginčyti tokį teismo sprendimą dar bent vienos aukštesnės instancijos teismui (Milinis, Bilius, 2014, p. 387-388).

„Konstitucinis Teismas 1999 m. vasario 5 d. nutarime konstatavo, kad teismo įgaliojimai savo iniciatyva griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą neatitiko Konstitucijos nuostatų dėl, be kita ko, teismo ir prokuroro funkcijų atskyrimo” (Girdauskas, 2014b, p. 430) teigdamas, kad tokiu atveju teismas vienu metu atlieka ne tik teisingumo, bet ir kaltinimo funkcijas, o jos turi būti griežtai atskirtos (Lietuvos respublikos Konstitucinis Teismas 1999 m. vasario 5 d. nutarimas). Kaip teigia M. Girdauskas, iš šio nutarimo galima suprasti, kad valdžių padalijimo principas yra labai susijęs su teismo ir kitų proceso subjektų funkcijų atskyrimo principu, nes Konstitucinis Teismas nutarime pabrėžia: „teismo santykius su kitomis valstybės institucijomis ar pareigūnais, jo veiksmų pobūdis baudžiamajame procese sąlygoja Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo principas.” (Lietuvos respublikos Konstitucinis Teismas 1999 m. vasario 5 d. nutarimas). Vadinasi, teismo ir prokuratūros įgaliojimų atribojimo principo turinys bei jo griežtumo laipsnis gali būti vertinamas atsižvelgiant į valdžių padalijimo principo sampratą (Girdauskas, 2014b, p. 430-431).

„Kad teisė galiotų, reikalinga vadžia, tačiau ir valdžią turi riboti teisė.” (Halder, 2002, p. 210). Vienas iš jo materialaus pasireiškimo aspektų – taip vadinamo valdžių padalijimo principo įtvirtinimas Konstitucijoje. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad šis principas kildinamas iš Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalies, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas, taip pat 2 dalis nurodo, kad valdžios galias riboja Konstitucija (Girdauskas, 2014b, p. 432). Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis valdžių padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskiros, pakankamai savarankiškos (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas). „Valdžių padalijimo principas yra vienas iš svarbiausių valstybės valdžios organizavimo principų, kurio paskirtis užkirsti kelią sutelkti visas valstybės galias vienose rankose ir eliminuoti galimybę piktnaudžiauti valdžia.” (Šinkūnas, 2003, p. 112). Reikia pabrėžti, kad 2004 m. gegužės 13 d. nutarime Konstitucinis Teismas nurodė, kad valdžių padalijimo principas nėra taikomas prokuratūrai, nes Lietuvos Respublikos

prokuratūra nėra valstybės valdžią įgyvendinanti institucija Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalies prasme. Tačiau, anot M. Girdausko, net ir pagal tokią sampratą minėtas principas yra reikšmingas sprendžiant apie teismo ir prokuroro funkcijų atskyrimo griežtumą (Girdauskas, 2014a, p. 130). Konstitucinis Teismas, aiškindamas valdžių padalijimo principą, ne kartą yra konstatavęs, kad kiekviena valdžios institucija turi jos paskirtą atitinkančią kompetenciją, kurios konkretus turinys priklauso nuo to, kokiai valstybės valdžiai ši institucija priklauso, nuo jos vietos tarp kitų valstybės valdžios institucijų bei įgaliojimų santykio su kitų valstybės valdžios institucijų įgaliojimais (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 29 d. nutarimas). Laikantis nuoseklumo, Konstitucijos vientisumo ir teisinės valstybės principų, prokuratūros funkcijos, jų konkretus turinys ir santykis su teismo funkcijomis turi priklausyti nuo prokuratūros vietos kitų valstybės institucijų sistemoje (Girdauskas, 2014a, p. 131). Be to, atibojant prokuratūros ir teismo įgaliojimus, būtina užtikrinti konstitucinių vertybių ir įgaliojimų pusiausvyrą, kuri nebūtinai reiškia griežtą šių įgaliojimų atibojimą. (Girdauskas, 2014b, p. 435). M. Girdauskas pabrėžia, kad sprendžiant apie konstitucinių vertybių pusiausvyrą turi būti įvertinta, koks yra pagrindinis teismo baudžiamojo proceso tikslas, kiek jam teikiama reikšmės bei kokia yra tikimybė, kad teismas piktnaudžiaus įgaliojimais ir kokia būtų tokio piktnaudžiavimo žala savo iniciatyva griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą. Jeigu tokia tikimybė maža, žala gali būti ištaisyta, o pagrindinis baudžiamojo proceso tikslas yra tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą, tuomet tai sudaro pagrindą minėtus įgaliojimus pripažinti suderintais su Konstitucija, taip pat ir su konstituciniu valdžių padalijimo principu. Tokiu atveju laikytina, kad nors tokie įgaliojimai formaliai nukrypsta nuo valdžių padalijimo principo, tačiau jo esmės nepaneigia (Girdauskas, 2014b, p. 435-440). Taigi, teismas savo iniciatyva keisdamas kvalifikavimą kaltinimo funkcijos neatlieka, o užtikrina, kad asmuo būtų nubaustas pagrįstai ir teisingai.

Anot Rasos Žibaitės-Neliubiškienės, „analizuojant Konstitucinio Teismo jurisprudencijos tendencijas, pastebėta, kad teismo, kaip aktyvaus baudžiamojo proceso dalyvio, vaidmuo didinamas suteikiant jam papildomus įgaliojimus tinkamai vykdyti savo konstitucinę funkciją.“ (Žibaitė-Neliubiškienė, 2019, p. 91). Pavyzdžiui, 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančią konstituciniams teisingumo, teisinės valstybės principams BPK 256 straipsnio 1 dalį (2007 m. birželio 28 d. redakcija) tiek, kiek joje nenustatyta, kad teismas savo iniciatyva kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes gali pakeisti iš esmės skirtingomis. Atsižvelgiant į šį nutarimą, įstatymų leidėjas 2015 m. BPK 256 straipsnį pakeitė, įtvirtinant, kad teismas savo iniciatyva gali keisti ne tik veikos teisinį vertinimą, bet ir esant pagrindui keisti

nusikalstamos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis. Konstitucinis Teismas 2013 m. nutarime nurodo „Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta asmens teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas teismas, teisinės valstybės, teisingumo principai, suponuoja tokį teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, modelį, kad teismas negali būti suprantamas kaip pasyvus bylų proceso stebėtojas ir kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta; teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti joje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams), *inter alia* prokurorams;” (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas). Taigi, siekdamas nustatyti tiesą, teismo vaidmuo baudžiamajame procese turi būti aktyvus. Teismas visame baudžiamajame procese turi būti aktyvus, kad tinkamai įgyvendintų baudžiamojo proceso tikslus.

Kaip pastebėjo G. Goda, situacijoje, kai bylą nagrinėjančiam teismui paaaiškėja, jog prokuroro suformuotas kaltinimas yra neteisingas, idealios išeities nėra. Sprendimas tokioje situacijoje gali būti surandamas tik vieniems principams suteikiant prioritetą prieš kitus principus – išsaugoti ir idealų teismo nešališkumą, ir pasiekti teisingą teismo sprendimą, ir kartu laikytis preciziško teismės valdžios ir prokuratūros funkcijų atskyrimo yra neįmanoma. Teisingai profesorius pastebėjo, kad Konstitucinis Teismas neišvengiamai turės vadovautis idėja, kad vienas principas esant tam tikroms sąlygoms turės pirmenybę prieš kitą principą, kad būtina konstitucinių vertybių ir konstitucinių principų pusiausvyra, bei pasisakyti dėl konstitucinių principų hierarchijos keičiant kaltinimą baudžiamajoje byloje. Profesorius tikėjosi, kad Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. teiks pirmenybę teisingumo principui, tam tikrais aspektais „aukojant” teismo nešališkumo ir funkcijų baudžiamajame procese atskyrimo principus (Goda, 2011, p. 87).

Kaip ir minėjau, teismas, savo iniciatyva keisdamas faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis ar veikos kvalifikavimą, privalo apie tai pranešti proceso dalyviams. Kokia procesine forma teismas praneša proceso dalyviams apie galimus pakeitimus, įstatymas nenumato. Tačiau analizuojant vyraujančią teismų praktiką pastebėtina, kad teismas apie galimybę savo iniciatyva keisti veikos faktines aplinkybes ar kvalifikavimą, praneša proceso dalyviams žodžiu ir užfiksuoja tai teismo posėdžio protokole. Pavyzdžiui, iš 2019 m. balandžio 11 d. Vilniaus regiono apylinkės teismo Ukmergės rūmų baudžiamosios bylos teisiamojo posėdžio protokolo matyti, kad teisėjas informavo proceso dalyvius apie tai, jog gali būti kaltinamojo veiksmai perkvalifikuojami pagal BK 138 straipsnio 1 dalį, nors pagal kaltinamąjį aktą jam buvo inkriminuotas nusikaltimas, numatytas BK 138 straipsnio 2 dalies 8 punkte (Vilniaus regiono apylinkės Ukmergės rūmų baudžiamųjų bylų

skyriaus teisėjo 2019 m. balandžio 11 d. teisiamojo posėdžio protokolo tęsinys baudžiamojoje byloje Nr. 1-88-517/2019). Kitoje baudžiamojoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas 2022 m. gegužės 31 d. proceso dalyvius informuoja apie galimą veikos kvalifikavimo pakeitimą teismo posėdžio protokole: „teisėjų kolegija svarstys padarytos veikos perkvalifikavimo galimybę, tačiau tai nereiškia, kad teismas taip ir padarys, tai yra kyšininkavimą ir papirkimą, pagal ką atitinkamai yra inkriminuota veika abiem nuteistiesiems, perkvalifikuoti į pasikėsinimą. Teismas gavo specialistų paaiškinimus. Kadangi yra inkriminuotas kyšininkavimas ir papirkimas dėl neteisėto valstybės pareigūnų papirkimo, jeigu paaiškėtų, kad nebuvo papirkimo už neteisėtą veikimą, tai teismas svarstys pasikėsinimo galimybę” (Lietuvos apeliacinio teismo posėdžio protokolas 2022 m. gegužės 31 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1A-21-1076/2022). Be kita ko, teismas informuoja kaltinamąjį ir jo gynėją apie teisę prašyti pertraukos pasiruošti gynybai. Įdomu tai, kad prokuroras posėdžio metu akcentavo, jog apylinkių ir apygardų teismų praktika dėl proceso dalyvių informavimo apie galimą kaltinimo teisinės kvalifikacijos ar faktinių aplinkybių pakeitimą yra nevienoda. Todėl, jo nuomone, apeliacinės instancijos teismas turėtų galutinai suformuoti aiškią praktiką – tokie įspėjimai turėtų būti įtvirtinami rašytine nutartimi, o ne tik teisėjų kolegijos pareiškimu. Vis dėlto teisėjas pažymėjo, kad rašytinė nutartis reikštų ir būtinybę pateikti motyvus dėl esminių bylos klausimų, o tai galėtų būti vertinama kaip pasisakymas dėl įrodymų ar kaltės. Dėl šios priežasties, teismo nuomone šiuo atveju pakanka žodinio įspėjimo, užfiksuoto posėdžio protokole. Teisėjas laikėsi pozicijos, jog tokia praktika neprieštarauja nei kasaciniam, nei apeliaciniam išaiškinimui ir nepažeidžia proceso dalyvių teisių. Reiktų atkreipti dėmesį, kad LAT teko nagrinėti kasacinį skundą, kuriame nurodoma, kad „<...> nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas privalėjo surašyti procesinį dokumentą dėl kaltinime nurodytų faktinių aplinkybių pakeitimo, o tai nepadaręs pažeidė BPK 256 straipsnio nuostatas ir suvaržė jo teisę žinoti, kuo yra kaltinamas, ir tinkamai nuo jo gintis.” Kasacinis teismas šioje byloje konstatavo, kad „<...> apeliacinės instancijos teismas BPK 256 straipsnio 3 dalyje nustatytos pareigos nepažeidė, savo iniciatyva iš anksto pranešė nuteistajam ir jo gynėjui apie tai, kad gali būti keičiamos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės. Šis teismo pranešimas buvo padarytas žodžiu, užrašant tai teismo posėdžio protokole.” Be to, „BPK 256 straipsnyje nustatyta pareiga pateikti rašytinį prašymą pakeisti kaltinime nurodytas faktines aplinkybes tik prokurorui ir nukentėjusiajam, tačiau BPK 256 straipsnyje neįtvirtinta teismo pareigos priimti rašytinį procesinį dokumentą dėl kaltinime nurodytų aplinkybių galimo pakeitimo, kai tokios aplinkybės nustatomos teismo iniciatyva.” (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.

2K-44-648/2016). „Todėl nėra pagrindo sutikti su kasacinio skundo teiginiu, jog ir nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas privalėjo surašyti procesinį dokumentą dėl kaltinime nurodytų faktinių aplinkybių pakeitimo, o tai nepadaręs pažeidė BPK 256 straipsnio nuostatas ir suvaržė jo teisę žinoti, kuo yra kaltinamas, ir tinkamai nuo jo gintis.” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26-495/2022).

Reiktų pastebėti, kad teismų praktika nevienoda dėl proceso dalyvių informavimo, kai teismas savo iniciatyva keičia kaltinimo kvalifikaciją ar faktines aplinkybes. Tam tikrais atvejais teismas informuoja proceso dalyvius teisiame posėdyje (priimant taip vadinamą „protokolinę nutartį“) arba priima atskirą nutartį (reikia pastebėti, kad teismų praktikoje tokios nutartys priimamos retai). Kokį konkretų informavimo būdą teismas pasirinko, priklauso nuo jo diskrecijos ir konkrečių bylos faktinių aplinkybių. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas baudžiamojoje byloje priėmė atskirą nutartį, kurioje nurodė, kad kaltinamajame akte pateiktas kaltinimas gali būti papildytas naujomis aplinkybėmis. Apeliacinio proceso metu teisėjų kolegija, remdamasi BPK 256 straipsniu, priėmė nutartį, kuria informavo proceso dalyvius apie galimybę pakeisti nuteistųjų veiksmų kvalifikavimą iš BK 228 straipsnio 2 dalies į BK 255 straipsnio 4 dalį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-48-788/2018). Manoma, kad teismas priima atskirą nutartį tuomet, kai baudžiamoji byla yra sudėtinga tiek dėl faktinių aplinkybių, tiek dėl teisinio kvalifikavimo aspektų. Tai ypač aktualu, kai byloje dalyvauja daug bendrininkų, kai nagrinėjamos sudėtingos nusikalstamos schemos ar kai kyla būtinybė keisti kaltinimo esmę. Tokiais atvejais nutartis leidžia užtikrinti, kad proceso dalyviai aiškiai suprastų bylos eigą, būtų tinkamai informuoti apie bet kokius esminius pasikeitimus ir turėtų pakankamai laiko pasiruošti gynybai. Jeigu įstatymas teismą įpareigoja apie bet kokį veikos faktinių aplinkybių ar teisinės kvalifikacijos keitimą pranešti tik priimant nutartį, viena vertus, tai sustiprintų proceso skaidrumą ir užtikrintų kaltinamojo teisę į gynybą. Tokia taisyklė reikštų, kad visi esminiai bylos pasikeitimai būtų fiksuojami oficialiame dokumente, o kaltinamasis efektyviau pasiruoštų gynybai. Kita vertus, reikalavimas priimti nutartį ir tais atvejais, kai keitimas yra minimalus (pavyzdžiui, tikslinamas nusikalstamos veikos laikas, vieta ar žalos dydis), nepagrįstai vilkintų procesą, be to, tai apsunkintų teismo darbą ir neproporcingai padidintų biurokratinę naštą. Kiekviena teismo nutartis gali būti skundžiama, todėl įpareigojimas priimti nutartį net ir tais atvejais, kai veikos kvalifikavimas iš esmės nesikeičia, galėtų sukelti perteklinių skundų bangą, vilkinančią bylų nagrinėjimą. Taigi, vadovaujantis proceso sąžiningumo, greitumo, protingumo, tikslingumo ir kitais baudžiamojo principais, teismas turi turėti diskreciją

nuspręsti, kokių procesinių dokumentų informuoti proceso dalyvius apie galimus pakeitimus. Nors siekiant procesinio aiškumo įstatymų leidėjas galėtų priimti atitinkamus teisės aktų pakeitimus, aiškiai reglamentuojančius, kokia forma teismas turi informuoti proceso dalyvius savo iniciatyva keičiant kaltinimą, tačiau, autorės vertinimu, tikslingiau būtų šią problemą spręsti per teismų praktikos formavimą. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos apeliacinio teismo ir LAT pagrindinė funkcija yra formuoti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką, plėtoti teisę ir užtikrinti vienodą teisės aiškinimą bei taikymą visoje valstybėje, būtent per jų jurisprudenciją turėtų būti sprendžiamas šis teisinio aiškumo klausimas. Minėti teismai turėtų suformuluoti praktiką, kuriai esant teismai privalėtų priimti nutartį ir taip informuoti proceso dalyvius apie galimą kaltinimo keitimą.

3.2. Kaltinimo keitimas apeliacinės instancijos teisme reglamentavimas ir teismų praktika

„Apeliacija“ baudžiamojo proceso teisėje suprantama kaip baudžiamojo proceso stadija, kurioje pagal gautą apeliacinį skundą patikrinamas neįsiteisėjęs pirmosios instancijos teismo priimtų nutarčių ir nuosprendžių pagrįstumas ir teisėtumas (Goda *et al.*, 2011, p. 19). Teisė apskūsti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar nutartį kyla iš Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos asmens teisės kreiptis į teismą. Konstitucinis Teismas 2008 m. sausio 24 d. nutarime yra konstatavęs, kad konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą, teismų instancinė sistema suponuoja tai, kad įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui. (Goda *et al.*, 2011, p. 477). Be to, Konstitucinis Teismas nurodė, kad „teismų instancinės sistemos paskirtis yra šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas). „Tad bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti, kad kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje civilinėje, baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje būtų įvykdytas neteisingumas.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).

Kasacinio teismo praktikoje yra nurodoma, kad „apeliacinis procesas vis labiau suprantamas ne kaip priimto sprendimo patikrinimas (lot. *revisio prioris instantiae*), o kaip

bylos nagrinėjimas iš naujo (lot. *de novo*) arba pakartotinai (lot. *novum iudicium*)“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-73-495/2022). „Taigi baudžiamajame procese apeliacinis bylos nagrinėjimas suprantamas kaip bylos nagrinėjimas iš naujo neperžengiant apeliacinių skundų nustatytų ribų. Apeliacinės instancijos teismo pareiga atlikti ne tik pirmosios instancijos teismo ištirtų, bet ir naujų įrodymų tyrimą, o galiausiai ir keisti kaltinimą, jei būtų gautas atitinkamas pagrįstas ir motyvuotas prašymas.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016). Bylos nagrinėjimo apeliaciniame teisme ribas lemia apeliacinis skundas, jo turinys, todėl BPK 320 straipsnio 3 dalis numato, kad „teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti.“ (Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). BPK 320 straipsnio 4 dalyje yra įtvirtintas *non reformatio in peius* (draudimas sunkinti skundą padavusio asmens padėtį) principas. Šis principas bus pažeistas, jeigu apeliacinės instancijos teismas, nesant prokuroro, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo skundų, pablogins nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kurio atžvilgiu byla nutraukta, teisinę padėtį. Taigi, teismas negali peržengti nuteistojo paduoto skundo ribų ir pabloginti jo padėties. Kitas principas *tantum devolutum quantum appellatum* (draudimas išeiti iš apeliacinio skundo ribų) reiškia, kad nagrinėjant bylą apeliacinis teismas tikrina ir vertina tik apskųstosios pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą bei pagrįstumą ir neturi vertinti, ar teisėtos ir pagrįstos yra tos dalys, kurios nebuvo apskųstos apeliacine tvarka. Reiktų pastebėti, kad šis principas nėra absoliutus. Bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos plečiamos, jeigu nustatoma, kad buvo padaryti esminiai BPK pažeidimai, kurie nebuvo nurodyti apeliaciniame skunde ir kurie turėjo neigiamos įtakos kaltinamajam. Taip pat ribos gali būti plečiamos tuomet, kai švelninamas nuosprendis kitiems, apeliacinių skundų nepadavusiems, nuteistiesiems (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas). Taigi, šie ypatumai lemia, kad klaidų ištaisymas ar kitoks nuosprendžio pakeitimas yra ribotas, be to, šių principų laikymasis yra svarbus ir keičiant kaltinimą.

Normose reglamentuojančiose bylos nagrinėjimą apeliacinės instancijos teisme tiesiogiai nerasime nuostatos, kad keisti kaltinimą gali ir apeliacinės instancijos teismas. Tačiau BPK 320 straipsnio 6 dalis nurodo, kad, nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, taikomos BPK XIX skyriuje nustatytos bendrosios nagrinėjimo teisme nuostatos, atsižvelgiant į XXV skyriuje „Apeliacinis procesas“ numatytus ypatumus. Vadinasi, apeliacinėje instancijoje bylos nagrinėjimo ribos ir kaltinimo keitimas yra

reglamentuojamas BPK 256 ir 320 straipsniuose nustatyta tvarka. Reiktų pažymėti, kad normų aiškinimas atitinka ir EŽTT formuojamas taisykles. Pavyzdžiui, *Delcourt prieš Belgiją* byloje EŽTT pažymėjo, kad nors teisė į apeliaciją Konvencijos 6 straipsnyje nėra numatyta, tuo atveju, kai valstybė tokią teisę numato nacionalinėje teisėje, jai taikomos 6 straipsnyje numatytos garantijos (1970 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Delcourt prieš Belgiją* peticijos Nr. 2689/65). Be to, „jei apeliacinės instancijos teismas yra įgaliotas spręsti tiek fakto, tiek teisės klausimus, paprastai tokio proceso metu asmeniui turi būti suteikiama tokio pat lygio teisės į teisingą teismą apsauga, kaip ir pirmosios instancijos teisme.“ (1988 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje *Ekkbatani prieš Švediją* peticijos Nr. 10563/83; 2007 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Muttillainen prieš Suomiją* peticijos Nr. 18358/02) (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas).

BPK normos, reglamentuojančios kaltinimo keitimą bendrosios kompetencijos teismuose, yra taikomos ir apeliacinės instancijos teismuose, tačiau būtina atsižvelgti į šiame procese numatytus ypatumus. Kasacinio teismo jurisprudencijoje pažymima, kad „Kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas BPK 256 straipsnyje nustatyta tvarka gali būti keičiami ne tik bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinio proceso metu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-P-1/2014). BPK numato, kad kaltinimo pakeitimas galimas tik iki įrodymų tyrimo pabaigos, taigi, kaltinimo pakeitimas nebus galimas, jeigu apeliacinės instancijos teismas nepriims sprendimo byloje atlikti įrodymų tyrimą, kitaip tariant, teismas turi priimti nutartį atlikti įrodymų tyrimą. Kasacinis teismas 2018 m. kovo 6 d. nutartyje yra nurodęs, kad prokuratūra kaltinime Z. B neinkriminavo didelės neturtinės žalos požymio, o byla nagrinėta tik dėl didelės turtinės žalos padarymo. Pirmosios instancijos teismui priėmus išteisinamąjį nuosprendį, prokuroras skundė teismo sprendimą, tačiau apeliaciniame skunde neprašė keisti kaltinimo didelę neturtinę žalą, nors skunde apie jos buvimą užsiminė. Tik baigus įrodymų tyrimą teisme ir jį atnaujinus teismo nutartimi dėl neaiškaus turtinės žalos dydžio, supratęs, kad teismas mažins padarytos turtinės žalos dydį ir to galimai nepakaks apkaltinamajam nuosprendžiui priimti, prokuroras pateikė teismui prašymą pakeisti kaltinimą, inkriminuojant papildomai didelės neturtinės žalos padarymą. LAT pabrėžė, kad „<...> kaltinimo pakeitimas apeliacinės instancijos teisme iš principo galimas. Tačiau juo turi būti siekiama tinkamai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą. Šiuo atveju akivaizdžiai matosi, kad kaltinimo pakeitimu buvo siekiama ne teisingo nuosprendžio, o bet kokia kaina apkaltinamojo nuosprendžio, nepaisant to, kad šis piktnaudžiavimo nusikaltimo sudėties požymis nei ikiteisminiame tyrime, nei bylą

nagrinėjant teismuose nebuvo įrodinėjamas.” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-104-696/2018). Be to, labai svarbu tai, kad „<...> BPK 256 straipsnyje nustatytas teisinis reguliavimas dėl kaltinime nurodytos veikos faktinių aplinkybių keitimo iš esmės skirtingomis ir (ar) kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimo pakeitimo yra neatsiejamas nuo BPK 320 straipsnio 3 ir 4 dalyse nustatyto reglamentavimo. Pagal šiame įstatyme įtvirtintas nuostatas, teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė skundus ar dėl kurių skundai paduoti. Be to, apeliacinės instancijos teismas pakeisti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis ar pakeisti veikos kvalifikavimą į sunkesnę, t. y. pabloginti nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, teisinę padėtį, gali tik tuo atveju, kai to prašoma prokuroro, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo apeliaciniuose skunduose, ir ne daugiau, negu prašoma.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-119-303/2022). Konstitucinis Teismas 2017 m. birželio 26 d. nutarime nurodė, kad „Teismas, ištyręs naujus ar pirmosios instancijos teismo jau tirtus įrodymus, savo iniciatyva gali pakeisti pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nustatytas veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, tik jeigu toks pakeitimas lemia nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pagerinimą arba jeigu dėl to pakeitimo jų padėtis nepasikeičia.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas). Taigi, apeliacinės instancijos teismas savo iniciatyva gali keisti kaltinime nurodytas veikos faktines aplinkybes ar veikos kvalifikavimą, jeigu nebus pabloginta nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėtis ir nedaugiau negu to prašoma apeliaciniame skunde, kitu atveju, būtų peržengtos ne tik apeliacinės instancijos bylos nagrinėjimo ribos, bet ir lemtų asmens teisės į gynybą pažeidimą.

Taisyklę, kurią formuluoja teismų praktika, yra ta, kad jau apeliaciniame skunde turi būti išdėstyti prašymai ir motyvai dėl kaltinimo pakeitimo. Pavyzdžiui, kasacinis teismas yra nurodęs, kad „Baudžiamajame procese apeliacinis bylos nagrinėjimas suprantamas kaip bylos nagrinėjimas iš naujo neperžengiant apeliacinių skundų nustatytų ribų. Taigi, apeliacinės instancijos teismas turi įgaliojimus kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, kai to prašoma prokuroro ar nukentėjusiojo (jo atstovo) apeliaciniame skunde.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-66-648/2018). Taip pat išplėstinė teisėjų kolegija nurodė, kad „<...> nepriklausomai nuo to, ar prokuroras yra pateikęs apeliacinį skundą, ar ne, jis turi teisę teikti apeliacinės instancijos teismui prašymą dėl kaltinimo esminių faktinių aplinkybių ar veikos kvalifikavimo pakeitimo, jei tai lengvina nuteistojo teisinę padėtį.“

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-66-648/2018). Vadinasi, kaltinimo keitimas galimas nepriklausomai nuo to, ar prokuroras pateikęs apeliacinį skundą, ar ne, nes jis gali teikti rašytinį prašymą keisti esmines nusikalstamos veikos faktines aplinkybes ar veikos kvalifikavimą. Vis dėlto esminė sąlyga tokio pakeitimo yra ta, kad jis gerintų nuteistojo teisinę padėtį. Be to, kaltinimas apeliacinėje instancijoje gali būti keičiamas, kai to prašoma paduotuose apeliaciniuose skunduose arba tai gali daryti bylą nagrinėjantis teismas savo iniciatyva, tačiau visais šiais atvejais būtina laikytis BPK 255, 256 straipsniuose nustatytos kaltinimo keitimo tvarkos. Pavyzdžiui, „Nagrinėjamu atveju apeliacinės instancijos teisme byla buvo nagrinėjama pagal nuteistųjų A. Š. ir V. N. apeliacinius skundus. Apeliacinio proceso metu prokuroras pateikė teismui prašymą pakeisti kaltinimą, patikslinant veikos kvalifikavimą ir faktines aplinkybes, kurios nenurodytos kaltinimų aprašomojoje dalyje. Iš bylos medžiagos matyti, kad kaltinimo pakeitimas atitinka BPK 256 straipsnyje nurodytas taisykles, pagal kurias prokuroras turi teisę iki įrodymų tyrimo teisme pabaigos pateikti rašytinį prašymą kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, taip pat pakeisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimą (BPK 256 straipsnio 1 ir 2 dalys). Apeliacinės instancijos teismas visus privalomus procedūras, susijusias su kaltinimo keitimu nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme, reikalavimus pagal BPK 256 straipsnio 1, 2 ir 3 dalis atliko. Iš teismo posėdžio protokolo matyti, kad gauto prokuroro prašymo nuorašai įteikti nagrinėjimo teisme dalyviams, iš jų – ir nuteistajam A. Š., kuris (pateikdamas rašytinį pareiškimą ir per savo gynėją) nurodė, kad su prokuroro pateiktu kaltinimo pakeitimu yra susipažinęs, kaltinimo esmę supranta, kaltės nepripažįsta, parodymų ir paaiškinimų dėl kaltinimo duoti nepageidauja. Be to, teismas proceso dalyvių prašymu padarė pertrauką susipažinti su prokuroro prašymu pakeisti kaltinimą ir suteikė laiko pasiruošti gynybai. Apeliacinio bylos nagrinėjimo metu teismo posėdžiuose dalyvavo A. Š. gynėjas.” (Nr. 2K-218-222/2017). LAT konstatavo ir padarė pagrįstą išvadą, kad esminių BPK pažeidimų nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme nepadaryta.

Kaip jau buvo minėta, apeliacinės instancijos teismas privalo laikytis apeliacinio skundo ribų ir neturi diskrecijos savo iniciatyva keisti kaltinime nurodytų faktinių veikos aplinkybių ar veikos kvalifikavimo taip, kad tai pablogintų nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kurio atžvilgiu byla buvo nutraukta, teisinę padėtį, jei dėl tokio pakeitimo nėra pateiktas prokuroro ar nukentėjusiojo skundas. Esant tokiam teisiniam reguliavimui, gali susidaryti situacija, kai nei prokuroras, nei nukentėjusysis neapskundžia pirmosios instancijos teismo sprendimo, o apeliacinį skundą pateikia tik nuteistasis. Tokia problemiška situacija išryškėjo, kai Klaipėdos apygardos teismas 2013 m. gruodžio 10 d.

nuosprendžiu pripažino O. T. kaltu padarius nusikalstamą veiką, numatytą BK 129 straipsnio 1 dalyje dėl D. J. nužudymo. Tuo pačiu nuosprendžiu pripažinti kaltais ir L. R. bei G. I. pagal BK 284 straipsnio 1 dalį. Apeliacine tvarka minėtą teismo nuosprendį apskundė tik O. T., nei prokuroras, nei nukentėjusieji, nei juo labiau kiti nuteistieji, teismo nuosprendžio neskundė. Lietuvos apeliaciniame teisme nagrinėjant baudžiamąją bylą pagal O. T. apeliacinį skundą buvo nutarta atlikti įrodymų tyrimą, kurio metu teisėjų kolegija išvelgė galimas tris D. J. nužudymo versijas: 1) D. J. mirė dėl O. T. smūgių; 2) D. J. mirė dėl O. T. smūgių ir kitų asmenų, t. y. L. R. ir G. I. vėlesnių smūgių; 3) D. J. mirė dėl L. R. ir G. I. smūgių, o O. T. smūgiai D. J. mirčiai įtakos neturėjo (Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. spalio 19 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1A-62-483/2017). Taigi apeliacinės instancijos teismas šioje konkrečioje baudžiamojoje byloje išvelgė teisės principų (teisingumo ir draudimo sunkinti asmens padėtį) konkurenciją, kurio esmė tapo atsakymo paieška į klausimą – kaip elgtis teismui, jeigu, atlikus įrodymų tyrimą, būtų nustatyta, kad nusikalstamą veiką padarė kiti nuteistieji, tačiau šiuo aspektu nėra paduota nei prokuroro, nei nukentėjusiųjų apeliacinių skundų (Jurka *et al.*, p. 170-171). Todėl Lietuvos apeliacinis teismas 2016 m. gegužės 13 d. kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu nuspręsti, ar BPK 320 straipsnio 4 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo ir teisinės valstybės principams. Konstitucinis Teismas konstatavo, „<...> kad baudžiamojo proceso teisiniu reguliavimu, pagal kurį apeliacinės instancijos teismas, ištyręs naujus ar pirmosios instancijos teismo jau tirtus įrodymus, kuriuos įvertinus galėtų būti padarytos išvados, kad faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo ir tai gali lemti nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, ribojamas baudžiamojo proceso teisės principų *non reformatio in peius* ir *tantum devolutum quantum appellatum*, neturi įgaliojimų perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, nesudarytos prielaidos teismui priimti teisingą sprendimą byloje (*inter alia* teisingai nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, priteisti teisingą nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą) ir tinkamai įvykdyti teisingumą.” (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas). Nors pareiškėjas neginčijo BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto nuostatos, tačiau Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punktas (2007 m. birželio 28 d. redakcija) tiek, kiek jame nenustatyti apeliacinės instancijos teismo įgaliojimai, ištyrus įrodymus, kuriuos įvertinus galėtų būti padarytos išvados, kad faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo ir tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, perduoti bylą iš naujo nagrinėti

pirmosios instancijos teismui, prieštarauja Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams.” (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas). Konstituciniam Teismui pripažinus, kad minėta norma prieštarauja Konstitucijai, pareiškėjo argumentai dėl BPK 320 straipsnio 4 dalies antikonstitucingumo netenka teisinės reikšmės. Todėl „nėra teisinio pagrindo teigti, kad BPK 320 straipsnio 4 dalyje (2007 m. birželio 28 d. redakcija) nustatytu teisiniu reguliavimu pažeidžiami Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis, 109 straipsnio 1 dalis, konstitucinis teisinės valstybės principas.” (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas).

Toks 2017 m. birželio 26 d. Konstitucinio Teismo išaiškinimas įpareigojo įstatymų leidėją nustatyti tinkamą teisinį reguliavimą, kuris leistų apeliacinės instancijos teismui, paaiškęs iš esmės skirtingoms aplinkybėms, kurios gali pabloginti nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kurio atžvilgiu byla buvo nutraukta, padėtį, grąžinti iš naujo nagrinėti bylą pirmosios instancijos teismui. Šias BPK nuostatas įstatymų leidėjas pakeitė tik nuo 2019 m. gruodžio 30 d., kai įsigaliojo nauja BPK 326 straipsnio redakcija, o tai reiškė, kad iki tol apeliacinės instancijos teismai susidūrę su situacijomis, kai buvo gautas tik nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kurio atžvilgiu byla nutraukta, skundas, ir nustatę, kad veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo, turėjo tiesiogiai remtis Konstitucinio Teismo nutarimu (pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismo 2018 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-274-350/2018), kaip ir LAT nagrinėdamas kasacinius skundus. Be to, šiuo nutarimu rėmėsi ir advokatai teikdami skundus (pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-788/2019).

Reiktų pastebėti, kad 2018 m. rugpjūčio 27 d. buvo registruotas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos projektas, kuriuo buvo siūloma pakeisti 236 straipsnio 1 dalies 4 punktą, suteikiant galimybę apeliacinės instancijos teismui grąžinti bylą pirmosios instancijos teismui ne tik tada, kai veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teisme, bet ir (ar) kai kyla būtinybė keisti veikos teisinę kvalifikaciją (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326., 2018). Tačiau įvertinus LAT ir Seimo kanceliarijos Teisės departamento pateiktas pastabas, galimybė grąžinti bylą dėl veikos perkvalifikavimo galutiname įstatymo projekte buvo atsisakyta. Šios pastabos buvo grindžiamos tuo, kad „BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punktas ne tik įgyvendina Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimą Nr. KT8-N6/2017, bet yra išimtinio pobūdžio nuostata. Atsižvelgiant į tai, abejotina, ar pagrįsta išimtį iš bendrosios taisyklės plėsti labiau, nei Konstitucinio Teismo nutarime nustatytas jos

prieštaravimas Konstitucijai.” Be to, Konstitucinis Teismas šią nuostatą priėmė kaip išimtinę taisyklę, kuri susijusi su *non reformatio in peius* principu. Todėl įtvirtinus BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkte papildomą pagrindą, leidžiantį panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti dėl galimo veikos perkvalifikavimo, būtų pažeistas *non reformatio in peius* principas. Toks pakeitimas ne tik prieštarautų principo esmei, bet ir galėtų atgrasyti nuteistuosius nuo, jų manymu, neteisėtų nuosprendžių apskundimo (Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos..., 2019). 2019 m. gruodžio 2 d. pritarus komiteto patobulintam įstatymo projektui XIIP-2462(2) ir komiteto išvadoms, bendru sutarimu BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punktas išskaidytas į keturis papunkčius, o d papunktyje nurodyta: „kai ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme padaroma išvada, kad veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo nustatytųjų ir tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, ir dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos;” (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326..., 2019). Pastebėtina, kad LAT formuojama praktika dėl BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunkčio nurodo, kad „<...> ši norma taikoma tais atvejais, kai yra nustatytos visos trys sąlygos: 1) ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme padaroma išvada, kad veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo nustatytųjų, 2) tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą 3) ir dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos.” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124-976/2023).

Reiktų atkreipti dėmesį, kad Konstitucinis Teismas 2017 m. birželio 26 d. nutarime, nagrinėdamas kaltinimo keitimo problematiką, atkreipė dėmesį, kad įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją reguliuoti baudžiamojo proceso santykius, įskaitant skirtingų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme modelių nustatymą. Tačiau ši diskrecija nėra absoliuti – įstatymo leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris neleistų aukštesnės instancijos teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes ir vadovaujantis teise bei Konstitucijoje įtvirtintais teisingumo ir protingumo principais, priimti pagrįsto ir teisingo sprendimo bei veiksmingai užtikrinti asmens konstitucinę teisę į tinkamą ir teisingą baudžiamąjį procesą. Todėl, siekdamas užtikrinti asmens teisę į teismą per įmanomai trumpiausią laiką, teisingą, bylos aplinkybėmis pagrįstą ir argumentuotą teismo sprendimą bei gynybos teises, įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į pasirinktą baudžiamųjų bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme modelį, gali nustatyti ir kitokius būdus, leidžiančius aukštesnės instancijos teismams ištaisyti teisiškai reikšmingas faktų nustatymo

ir vertinimo klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas. Vienas iš tokių būdų – suteikti teisę prokurorui, nukentėjusiajam ir civiliniam ieškovui teikti ar papildyti apeliacinį skundą net ir tais atvejais, kai apeliacinės instancijos teismas, ištyręs įrodymus, nustato, kad bylos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo nustatytųjų ir gali pabloginti nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kurio atžvilgiu byla buvo nutraukta, teisinę padėtį (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas). Į šį Konstitucinio Teismo aspektą, rengiant atitinkamų BPK normų pakeitimų projektą, dėmesį atkreipė LAT. Pagrindinio komiteto išvadoje „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326 straipsnio pakeitimo“ siūlė apsvarstyti „<...> ir kitokias BPK koregavimo galimybes, užtikrinant, kad teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo klaidos procese būtų ištaisomos nepažeidžiant *non reformatio in peius* principo reikalavimų.“ (Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto..., 2019). Tačiau įstatymo projekto rengėjai nurodė, kad LAT pastaba yra nekonkreči, nepateikta jokių aiškių pasiūlymų, o tik atkreiptinas dėmesys, todėl reikšmingų pakeitimų šiuo aspektu nebuvo padaryta. Iki šiol įstatymų leidėjas neatsižvelgė į Konstitucinio Teismo siūlymą nustatyti teisę prokurorui, nukentėjusiajam paduoti apeliacinį skundą ar jį papildyti, kai ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme padaroma išvada, kad veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo ir tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą. Manytina, kad įstatymų leidėjas turi atsižvelgti į Konstitucinio Teismo pasiūlymus ir suteikti prokurorui, nukentėjusiajam ir civiliniam ieškovui teisę paduoti skundą ar jį papildyti net ir tais atvejais, kai apeliacinį procesą inicijuoja tik nuteistasis. Įgyvendinus tokį teisinį reglamentavimą bylos nagrinėjimas galėtų vykti toliau apeliacinės instancijos teisme, įvertinant naujai pateiktus ar papildytus skundus. Šiuose skunduose minėti subjektai galėtų keisti kaltinimą, o tuo pačiu būtų taikomi BPK 255, 256 straipsniuose numatytos kaltinimo keitimo procedūros. Remiantis kaltinimo keitimo teisme reglamentavimu, kaltinamasis ir jo gynėjas būtų supažindinami ir informuoti apie keičiamas iš esmės skirtingas kaltinime nurodytas nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, kurios gali iš esmės pabloginti kaltinamojo padėtį, gynyba turėtų teisę į pertrauką pasiruošti gynybai. Taigi, toks teisinis reglamentavimas užtikrintų teisę į gynybą, be to, būtų nepažeistas BPK 320 straipsnio 4 dalyje numatytas *non reformatio in peius* principas. Įstatymų leidėjui įtvirtinus prokuroro ir nukentėjusiojo teisę paduoti skundą ar jį papildyti, būtų užtikrintas greito proceso principas, efektyviau pasiekti baudžiamojo proceso tikslai, sumažėtų proceso vilkinimo tikimybė, greičiau byloje būtų priimtas materialiai teisingas sprendimas, nes apeliacinės

instancijos teismas galėtų ištaisyti klaidas, negrąžinant bylos atgal į pirmosios instancijos teismą.

Apibendrinant galima teigti, kad kaltinimo keitimas galimas ne tik pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinės instancijos teisme. Vis dėlto šią galimybę riboja baudžiamojo proceso principai ir apeliacijos turinys bei ribos. Kaltinimas apeliacinės instancijos teisme gali būti keičiamas į sunkesnį tik esant prokuroro, nukentėjusiojo apeliaciniais skundams ir ne daugiau nei prašoma. Teismų praktika formuoja taisyklę, kad kaltinimo keitimas turėtų būti formuojamas apeliaciniame skunde, tačiau jei tai lengvina nuteistojo teisinę padėtį, dėl kaltinimo keitimo galima teikti prašymą apeliacinės instancijos teismui. Remiantis Konstitucinio Teismo išaiškinimais, įstatymų leidėjas turi atsižvelgti į baudžiamųjų bylų apeliacinės instancijos pasirinktą modelį ir numatyti teisę prokurorui, nukentėjusiajam paduoti apeliacinį skundą ar jį papildyti tais atvejais, kai apeliacinės instancijos teismas, ištyręs įrodymus, nustato, kad bylos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo nustatytųjų ir gali pabloginti nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kurio atžvilgiu byla buvo nutraukta, teisinę padėtį.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Kaltinimas baudžiamajame procese yra reikšmingas institutas, be kurio negalėtų vykti baudžiamasis procesas. Kaltinimas turi būti suprantamas materialiaja ir procesine prasmėmis, kurios vieną kitą papildo. Materialiaja prasme kaltinimas yra ikiteisminio tyrimo metu surinktų duomenų ir įrodymų visuma, kuri atitinka konkrečios nusikalstamos veikos sudėtį, o procesine prasme – tai kompetentingų institucijų veikla, kuria siekiama pagrįsti kaltinamojo atsakomybę baudžiamajame procese. Kaltinimo funkciją teisiniame bylos nagrinėjime atlieka prokuroras ir iš dalies nukentėjusysis (jo atstovas). Siaurąja prasme kaltinimo funkcija vykdoma tik teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje, o plačiąja prasme kaltinimas prasideda ir ikiteisminio tyrimo metu.
2. Kaltinamasis aktas – svarbus procesinis dokumentas, kuriame prokuroras suformuluoja kaltinimą, todėl jis turi būti parengtas laikantis teisės aktuose nustatytų ir teismų praktikoje suformuluotų reikalavimų dėl akto turinio ir formos. Siekiant užtikrinti kaltinamojo teisę į gynybą, būtina nurodyti faktinį ir teisinį kaltinimo pagrindą, nes suformuluotas kaltinimas apibrėžia bylos nagrinėjimo teisme ribas, todėl jis turi būti aiškus, konkretus ir išsamus. Asmens teisė žinoti, kuo jis kaltinamas, numatyta nacionaliniuose, tarptautiniuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose. Ši teisė yra tiesiogiai susijusi su sąžiningo proceso ir teisės į gynybą prielaida. Asmens teisė žinoti kaltinimą turi būti užtikrinama dar ikiteisminio tyrimo metu, kai asmuo, tapęs įtariamuoju, įgyja teisę žinoti jam pareikštus įtarimus, o tapęs kaltinamuoju – gauti informaciją apie kaltinimą, jo turinį bei duomenis, kuriais jis yra grindžiamas.
3. Bylos nagrinėjimo teisme ribas nustato kaltinamasis aktas ir teisėjo nutartis bylą perduoti nagrinėti teisiamejame posėdyje. Ribas apibrėžia subjektai (asmenys, dėl kurių nagrinėjama byla) ir dalykas (faktinis ir teisinis bylos turinys).
4. Kaltinimas teisme gali būti keičiamas laikantis įstatyme numatytų reikalavimų ir procedūrų. Įstatymas numato, kad prokuroras ir nukentėjusysis (kaltinimą palaikantys subjektai) ir teismas gali inicijuoti kaltinimo pakeitimą, kai faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi arba kai veiką reikia perkvalifikuoti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad civilinis ieškovas taip pat turi teisę pateikti rašytinį prašymą keisti kaltinimą, tačiau toks išaiškinimas kritikuotinas, nes teismas neapsiriboja teisės normų aiškinimu, bet faktiškai jas kuria, be to, šiuo išaiškinimu jau dabar vadovaujasi teismai. Keičiant kaltinimą tiek į lengvesnį, tiek į sunkesnį, kaltinamasis ir jo gynyba privalo būti informuota apie kaltinimo pakeitimą.

Tačiau išimtis taikoma tais atvejais, kai kaltinimas keičiamas nekeičiant esminių nusikalstamos veikos padarymo faktinių aplinkybių.

5. Dažnas kaltinimo keitimas neabejotinai apsunkina kaltinamojo teisės į gynybą įgyvendinimą, kadangi jis priverstas gintis nuo įvairių kaltinimo modifikacijų. Tačiau vien tai, kad kaltinamasis viso proceso metu susiduria su skirtingomis kaltinimo versijomis, savaime nesudaro pagrindo konstatuoti jo teisės į gynybą pažeidimo, nes visi kaltinimo dokumentai vertinami kaip visuma.
6. Teismas turi teisę keisti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis ir teisinį kvalifikavimą savo iniciatyva (*ex officio*). Tokių teisių suteikimas grindžiamas teismo, kaip aktyvaus dalyvio baudžiamajame procese, koncepcija. Teismas kaltinimo funkcijos neatlieka, jis vykdo konstitucinę funkciją – priimti materialiai teisingą sprendimą ir vykdyti nešališką teisingumą, kad būtų tinkamai pasiekti baudžiamojo proceso tikslai.
7. Kokiu procesiniu dokumentu informuoti proceso dalyvius, kai teismas savo iniciatyva keičia nusikalstamos veikos faktines aplinkybes ar veikos kvalifikavimą, teismų praktika nevienoda. Vieni teismai apie galimybę keisti kaltinimą informuoja teisiame posėdyje ir tai užfiksuoja teismo posėdžio protokole, kiti – priima atskirą nutartį. Siekiant procesinio aiškumo Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas turėtų suformuluoti praktiką, kuri nurodytų, kada teismai privalo informuoti proceso dalyvius priimant atskirą nutartį.
8. Kaltinimo keitimas galimas ne tik pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinės instancijos teisme, tačiau šią galimybę riboja baudžiamojo proceso principai ir apeliacijos turinys bei ribos. Kaltinimas apeliacinės instancijos teisme gali būti keičiamas į sunkesnę tik esant prokuroro, nukentėjusiojo apeliaciniams skundams ir ne daugiau nei prašoma.
9. Įstatymų leidėjas turi atsižvelgti į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarime esantį išaiškinimą ir įstatyme numatyti teisę prokurorui, nukentėjusiajam paduoti apeliacinį skundą ar jį papildyti tais atvejais, kai apeliacinės instancijos teismas, ištyręs įrodymus, nustato, kad bylos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo nustatytųjų ir gali pabloginti nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kurio atžvilgiu byla buvo nutraukta, teisinę padėtį. Įtvirtinus tokį teisinį reguliavimą būtų užtikrintas greito proceso principas, greičiau byloje būtų priimtas materialiai teisingas sprendimas ir pasiekti baudžiamojo proceso tikslai.
10. Siūlomas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimas įtraukiant dar vieną subjektą – civilinį ieškovą:

1 straipsnis. BPK 256 straipsnio 1 ir 2 dalies pakeitimas

Pakeisti 256 straipsnio 1 ir 2 dalis ir jas išdėstyti taip:

„256 straipsnis. Kaltinime nurodytos veikos esminių faktinių aplinkybių ir jos kvalifikavimo pakeitimas teisme

1. Prokuroras, nukentėjusysis ir civilinis ieškovas turi teisę iki įrodymų tyrimo teisme pabaigos pateikti rašytinį prašymą kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis. Šiame prašyme turi būti išdėstytos šios iš esmės skirtingos faktinės aplinkybės. Teismas, gavęs tokį prašymą, taip pat tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, kad kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės gali būti pakeistos iš esmės skirtingomis, apie tai nedelsdamas praneša nagrinėjimo teisme dalyviams. Jeigu yra gautas prokuroro ar nukentėjusiojo prašymas kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, šio prašymo nuorašai įteikiami nagrinėjimo teisme dalyviams. Išnagrinėjus baudžiamąją bylą, nuosprendyje gali būti paliekamos ir kaltinamajame akte nurodytos veikos faktinės aplinkybės.

2. Prokuroras, nukentėjusysis ir civilinis ieškovas turi teisę iki įrodymų tyrimo teisme pabaigos pateikti rašytinį prašymą pakeisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimą. Teismas, gavęs tokį prašymą, taip pat tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, kad kaltinime nurodyta veika gali būti perkvalifikuota, apie šią galimybę nedelsdamas praneša nagrinėjimo teisme dalyviams. Jeigu yra gautas prokuroro ar nukentėjusiojo prašymas pakeisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimą, šio prašymo nuorašai įteikiami kaltinamajam, jo gynėjui ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams. Išnagrinėjus baudžiamąją bylą, kaltinamasis gali būti pripažintas kaltu ir remiantis kaltinamajame akte pateiktu veikos kvalifikavimu.”

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Europos Sąjungos pagrindinių laisvių chartija (2012). OL C 326/391.
3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 2000, 96-3016.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 2002, 37-1341.
5. Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. gegužės 22 d. direktyva 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese, OL L 142, p. 1.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 67, 70, 71, 74, 75, 85, 92 ir 243 straipsnių pakeitimo įstatymas (2019). TAR, Nr. 11177.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymas (2019). TAR, Nr. 21595.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 21, 22 ir 189-1 straipsnių pakeitimo įstatymas (2024). TAR, Nr. 5372.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas (2018). TAR, XIIIIP-2462.
10. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. I-288 „Dėl baudžiamojo proceso dokumentų formų patvirtinimo“. TAR, Nr. 20897.
11. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. liepos 24 d. įsakymas Nr. I-153 „Dėl Rekomendacijų dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu patvirtinimo“. TAR, Nr. 10494.
12. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. birželio 1 d. įsakymas Nr. I-136 „Dėl Rekomendacijų dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui patvirtinimo“. TAR, Nr. 8536.
13. Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto 2019 m. lapkričio 27 d. pagrindinio komiteto išvada Nr. 102-P-62 dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIIP-2462. TAR, XIIIIP-2462(2).

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 15-402.

15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 80-2423.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 5-186.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 81-2903.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 36-1292.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 11-388.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 145-7457.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 29 d. nutarimas. TAR, 17072.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas. *Teisės aktų registras*, 10749.

Specialioji literatūra:

25. Ayto, J. (1990). *Dictionary of word origins*. London: Bloomsbury.
26. Ancelis, P. & Mykolo Romerio universitetas. (2012) *Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame persekiojime: mokslo studija/Petras Ancelis; Mykolo Romerio universitetas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
27. Ancelis, P. et al. (2016) *Atskirų nusikalstamų veikų tyrimas: vadovėlis/Petras Ancelis, Gediminas Bučiūnas, Marijus Šalčius, Rolandas Šlepetys; Mykolo Romerio universitetas*. Vilnius: Registrų centras.
28. Andrejevičius, C. D. (2018) *Gosudarstvennoje obvinienyje v rosiskom uglovnom procesie: problemi formirovanija i podieržanija (sravnitelno – pravovoje isliedovanijie)*. Disertacija.
29. Ažubalytė, R. et al. (2016) *Baudžiamojo proceso teisė : bendroji dalis : vadovėlis. Kn. 1 / Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka, Jolanta Zajančkauskienė ; Mykolo Romerio universitetas*. Vilnius: Registrų centras.

30. Bergstra, J. A. and Düwell, M. (2021) *Accusation Theory*, Transmathematica. [interaktyvus]. Žiūrėti per: doi: <https://doi.org/10.36285/tm.61>. [žiūrėta 2025 m. kovo 24 d.].
31. Bieliūnas, E. (2008) *Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos*. Teisė (Vilniaus universiteto leidykla). Vol. 69, p. 7–21.[interaktyvus]. Prieiga per internetą: DOI: 10.15388/Teise.2008.0.328 [žiūrėta 2025 m. kovo 19 d.].
32. Bučiūnas, G. et al. (2017) *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai: mokymo priemonė / Gediminas Bučiūnas, Edita Gruodytė, Marijus Šalčius*. Atnauj. ir papild. leid. Vilnius: Registrų centras.
33. Edel, F. (2007) *The Length of Civil and Criminal Proceedings in the Case-Law of the European Court of Human Rights // Human Rights Files*, No. 16.
34. Fincke, M. (1983) Zum Begriff des Beschuldigten und den Verdachtsgraden. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Vol. 95 (Issue 4), pp. 918-972. [interaktyvus]. Prieiga per internet: <https://doi.org/10.1515/zstw.1983.95.4.918>. [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
35. Girdauskas, M. (2004) *Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai / Mindaugas Girdauskas*.
36. Girdauskas, M. (2009) *Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą*. Teisės problemos. (65 (3)), 79–133.
37. Girdauskas, M. (2014a) *Teismo įgaliojimai keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą: konstitucijos reinterpretavimo prielaidų paieška*. Teisė (Vilniaus universiteto leidykla). t. 90, p. 126–141.
38. Girdauskas, M. (2014b). Ar teismo įgaliojimai sugriežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą atitinka valdžių padalijimo principą. Iš: Vilniaus universitetas Teisės fakultetas. et al. (2014) *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys/[rinkinio autoriai Jonas Prapiestis... [et al.]]; [leidinio redakcinė kolegija: Gintaras Švedas (vyriausiasis mokslinis redaktorius)... [et al.]]; Vilniaus universitetas. Teisės fakultetas, Mykolo Romerio universitetas. Teisės fakultetas, Vytauto Didžiojo universitetas. Teisės fakultetas*. Vilnius: Registrų centras, p. 429-442.
39. Goda, G. (2011) *Konstitucinė justicija ir baudžiamojo proceso teisės mokslas*, Teisė, 78, p. 68–92. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: doi:10.15388/Teise.2011.0.188. [žiūrėta 2025 m. kovo 19 d.].

40. Goda, G. et al. (2011) *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis* / Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis. 2nd-oji patais. ir papild. laida. edition. Vilnius: Registrų centras.
41. Gušauskienė, M. (2007) *Teisė į gynybą atskleidžiant ir tiriant nusikalstamas veikas: teorinės teisinės prielaidos ir praktinio taikymo problemos*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė(01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius.
42. Gušauskienė, M. (2008) *Įtariamąjį teisė būti informuotam: teorinės prielaidos ir įgyvendinimo galimybės*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. (6(108)), 60-66.
43. Halder, A. & Tekorius, A. (2002) *Filosofijos žodynas* / Alois Halde ; ankstesnių žodyno leidimų bendraautoris Max Müller; [iš vokiečių kalbos išvertė Alfonsas Tekorius]. Visiškai perdirbt. leid. Vilnius: Alma littera.
44. Yıldırım, A. (2022) *Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde İsnadı (Suçlamayı) Öğrenme Hakkı Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi-Journal of Penal Law and Criminology*. 10(2) 537. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.26650/JPLC2021-1166850>. [žiūrėta 2025 m. kovo 6 d.].
45. Jurka, R. (2009) *Baudžiamojo proceso principai : metodinė mokomoji priemonė* / Raimundas Jurka ... [et al.]. Vilnius: Eugrimas.
46. Jurka, R. (2009) *Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas: samprata ir realizavimo problemos*. Teisės problemos. (63 (1)), 54–74.
47. Klein, D. (1966). *A comprehensive etymological dictionary of the English language*. Amsterdam: Elsevier.
48. Merkevičius, R. (2018) *Baudžiamojo proceso enciklopedija. Kn. 1: Baudžiamojo proceso samprata, tipai, tikslai stadijos ir šaltiniai*/Remigijus Merkevičius . Vilnius: Registrų centras.
49. Milinis. A., Bilius. M. (2014). Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai. Iš: Vilniaus universitetas Teisės fakultetas. et al. (2014) *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*/rinkinio autoriai Jonas Prapiestis... [et al.]]; [leidinio redakcinė kolegija: Gintaras Švedas (vyriausiasis mokslinis redaktorius)... [et al.]]; Vilniaus universitetas. Teisės fakultetas, Mykolo Romerio universitetas. Teisės fakultetas, Vytauto Didžiojo universitetas. Teisės fakultetas. Vilnius: Registrų centras, p. 383-396.
50. Pakštaitis, L. (2024) *Nusikalstamų veikų kvalifikavimas: baudžiamojo įstatymo taikymo teorija ir praktinės gairės: vadovėlis*/Laurynas Pakštaitis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

51. Pavlich, G. (2007) *The lore of criminal accusation*. Criminal Law, Philosophy 1, p. 79–97. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s11572-006-9004-z>. [žiūrėta 2025 m. kovo 24].
52. Šinkūnas, H. (2003) *Valdžių padalijimo principas ir teisminės valdžios vieta valdžių padalijimo sistemoje*. Teisė. 49, 112-123.
53. Žibaitė-Neliubšienė, R. (2019) *The judge as an impartial subject in criminal proceedings: the case of Lithuania*. International Comparative Jurisprudence 5 (1), p. 87–107. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [doi:10.13165/j.icj.2019.05.010](https://doi.org/10.13165/j.icj.2019.05.010). [žiūrėta 2025 m. kovo 19 d.].

Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

54. *Pelissier ir Sassi prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 25444/94, [1999-03-25]. ECLI:CE:ECHR:1999:0325JUD002544494.
55. *Corigliano prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 8304/78, [1982-12-10]. ECLI:CE:ECHR:1982:1210JUD000830478.
56. *Kamasinski prieš Austriją* [EŽTT], Nr. 9783/82, [1989-12-19]. ECLI:CE:ECHR:1989:1219JUD000978382.
57. *Gea Catalan prieš Ispaniją* [EŽTT], Nr. 19160/91, [1995-10-02]. ECLI:CE:ECHR:1995:0210JUD001916091.
58. *Mattoccia prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 23969/94, [2000-07-25]. ECLI:CE:ECHR:2000:0725JUD002396994.
59. *Sipavičius prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 49093/99, [2002-02-21]. ECLI:CE:ECHR:2002:0221JUD004909399.
60. *I. H. ir kiti prieš Austriją* [EŽTT], Nr. 42780/98, [2006-04-20]. ECLI:CE:ECHR:2006:0420JUD004278098.
61. *Juha Nuutinen prieš Suomiją* [EŽTT], Nr. 45830/99, [2007-04-24]. ECLI:CE:ECHR:2007:0424JUD004583099.
62. *Seliverstov prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 19692/02, [2008-09-25]. ECLI:CE:ECHR:2008:0925JUD001969202.
63. *Amtsgericht Kehl* [ESTT], Nr. C-615/18, [2020-05-14]. ECLI:EU:C:2020:376.

Nacionalinių teismų praktika:

64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (2009). Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga, Teismų praktika Nr. 31.

65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (2016) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamojo ir kaltinamojo teises, taikymo apžvalga (I). Nr. AB-45-1.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203/2008.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-233/2008.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 13 d. Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-500/2008.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-36/2010.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-444/2011.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-287/2013.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-482/2013.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-P-1/2014.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-371-696/2015.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-264-139/2015.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-112-697/2016.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.
78. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-44-648/2016.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-746/2016.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-114-699/2017.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-51-507/2017.

82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-207-699/2017.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-66-648/2018.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375-1073/2018.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-48-788/2018.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-104-696/2018
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-316-1073/2018.
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-162-303/2019.
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-788/2019.
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-236-648/2020.
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-89-689/2020.
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gegužės 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-51-788/2021.
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-73-495/2022.
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-73-495/2022.
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje bylos Nr. 2K-199-719/2022.
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-119-303/2022.
97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-209-942/2022.
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-66-788/2022.

99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-489/2022.
100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26-495/2022.
101. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 13 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100-387/2023.
102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124-976/2023.
103. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-87-303/2023.
104. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gegužės 9 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99-489/2023.
105. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-194-719/2023.
106. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-34-1073/2024.
107. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-220-654/2024.
108. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-442-495/2016.
109. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. kovo 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-89-658/2024.
110. Panevėžio apygardos teismo 2018 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-274-350/2018.
111. Šiaulių apygardos 2019 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-98-744/2019.
112. Kauno apygardos teismo 2017 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-29-175/2017.
113. Kauno apygardos teismo 2025 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-11-593/2025.
114. Lazdijų rajono apylinkės teismo 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-145-743/2014.
115. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1635-932/2015.

Kiti šaltiniai:

116. Goda, Gintaras, Masiokas, Vytautas, Girdauskas, Mindaugas. „Konstituciniai imperatyvai keičiant kaltinimą teisme“. Pranešimai konferencijoje „Baudžiamosios justicijos teisės šakų tyrimai“. Vilnius, 2014 m. vasario 3 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=2dAiqETuh_o. [žiūrėta 2025 m. kovo 19].
117. Infollex.lt, Savaitės apžvalga Nr. 313 (2024-04-22), Statyba, pinigų plovimas, vartotojai, varžytinės, komercinė paslaptis, arbitražas. Merkevičius, R. *Baudžiamoji teisė*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.infollex.lt/apzvalgos/savaites-apzvalga/nr-312/> [žiūrėta 2025 m. kovo 19 d.].
118. Janušauskis, T. (2013). *Ikiteisminio tyrimo pagrindai*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://janusauskis.blogspot.com/search?q=ikiteisminio+> [žiūrėta 2025 m. vasario 22 d.].

SANTRAUKA

Kaltinimo keitimas ir šio instituto problematika

Austėja Ivanauskaitė

Magistro darbe analizuojami kaltinimo keitimo institutas ir identifikuojamos problemos. Nagrinėjamas teisinis reglamentavimas Lietuvoje, kuris numato kaltinime nurodytos veikos esminių faktinių aplinkybių ir jos kvalifikavimo pakeitimo teisme sąlygas ir procedūrą, be to, analizuojama ir kitų aktualių baudžiamojo proceso normų prasmė ir turinys. Taip pat išsamiai aptariama naujausia Lietuvos teismų praktika ir atsižvelgiama į Lietuvos mokslininkų padarytas išvadas.

Darbas pradedamas analizuojant kaltinimo sampratą, jo turinį baudžiamajame procese, taip pat nagrinėjant teisę žinoti kaltinimą kaip esminę asmens teisės į gynybą ir teisingo baudžiamojo proceso užtikrinimo sąlygą. Antroje darbo dalyje aptariama bylos nagrinėjimo teisme ribų samprata, detaliai analizuojamas kaltinimo keitimo teisme teisinis reglamentavimas, esminių faktinių aplinkybių ir veikos kvalifikavimo keitimo procedūra bei sąlygos, taip pat kaltinimo modifikacijų problematika, remiantis aktualiausia Lietuvos teismų praktika. Be to, atkreipiamas dėmesys, į naujausią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimą, kuriuo pripažįstama civilinio ieškovo teisė teikti rašytinį prašymą dėl kaltinimo keitimo. Šis išaiškinimas laikytinas ydingu, nes teismas neapsiriboja teisės normų aiškinimu, tačiau faktiškai jas kuria. Trečioje darbo dalyje analizuojama, ar teismas, savo iniciatyva keisdamas faktines aplinkybes ir kvalifikavimą nepažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintų principų, be to, nurodoma, kad teismų praktika nevienoda dėl to, koku procesiniu dokumentu teismas privalo informuoti proceso dalyvius apie kaltinimo keitimą, todėl Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas turėtų suformuluoti taisykles, kurioms esant teismai privalėtų informuoti proceso dalyvius priimant atskirąją nutartį. Nurodoma, kad įstatymų leidėjas turi atsižvelgti į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarime pateiktą išaiškinimą ir nustatyti tokį teisinį reglamentavimą, kuriuo būtų galima ištaisyti žemesnės instancijos teismo padarytas klaidas, negrąžinant bylos nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

SUMMARY

Accusation Change and Problems of its Institute

Austėja Ivanauskaitė

The master's thesis analyses the institution of changing the accusation and identifies problems. It examines the legal regulation in Lithuania, which provides for the conditions and procedure for changing the essential facts of the offence charged and its qualification in court, as well as the meaning and content of other relevant norms of criminal procedure. It also discusses in detail the recent Lithuanian case law and takes into account the conclusions reached by Lithuanian scholars.

The work begins by analysing the concept of the accusation, its content in criminal proceedings, and the right to know the accusation as an essential condition for ensuring the right of defence and a fair criminal trial. The second part of the thesis discusses the concept of the limits of the court proceedings, analyses in detail the legal regulation of changing the accusation in court, the procedure and conditions for changing the essential facts and the qualification of the offence, as well as the issue of modification of the accusation, based on the most relevant Lithuanian case law. Attention is also drawn to the recent interpretation of the Supreme Court of Lithuania, which recognises the right of the civil claimant to submit a written request for a change of plea. This interpretation is considered to be flawed, as the court does not limit itself to interpreting legal norms, but in fact creates them. The third part of the thesis analyses whether the court, by changing the facts and qualification on its own initiative, does not violate the principles enshrined in the Constitution of the Republic of Lithuania and the Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania, and also points out that there is a divergence of case law regarding the procedural document by which the court is obliged to inform the participants in the proceedings of the change of the accusation, and that the Court of Appeal of the Republic of Lithuania and the Supreme Court of the Republic of Lithuania should therefore formulate the rules by which the courts must notify the parties to the proceedings by adopting a separate ruling. It is stated that the legislator should take into account the interpretation of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania in its resolution of 26 June 2017 and establish a legal regulation which would allow correcting the mistakes made by the court of lower instance without referring the case back to the court of first instance for review.